

Рівненський міський виконавчий комітет
Управління освіти
Навчально-виховний комплекс № 12
Рівненської міської ради

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ-КЛАСИКІВ

навчально-
методичний
посібник

Діхтяренко
Тетяна
Миколаївна

Рівне 2013

Діхтяренко Т.М. Особливості вивчення творчості українських композиторів-класиків .- Рівне.-60с.

У посібнику вміщено матеріали щодо особливостей вивчення творчості українських композиторів-класиків на уроках музики в загальношкільних закладах. Для вчителів музики, класних керівників. Матеріали можуть бути використані на уроках музики та у позакласній роботі.

Рецензент:

Середюк О.В. – заступник директора з навчально-виховної роботи.

Матеріали рекомендовано педагогічною радою НВК № 12 «Школа-ліцей» Рівненської міської ради.

Протокол № 3 від 01.02.2013р.

Зміст

I. Теоретична частина. Особливості вивчення творчості українських композиторів-класиків.

1. Зміст навчання.....	3
2. Методи навчання.....	5
3. Інформаційне забезпечення вивчення творчості українських композиторів-класиків.....	6
4. Хорова душа України.....	10

II. Практична частина. Цикл уроків музичного мистецтва з теми «Корифеї української музики».

1. Урок «Хорова душа України. М.Д.Леонтович. Життя і творчість».....	17
2. Урок «Єдина і нескінченна».....	27
3. Урок «Сонце української музики М.В. Лисенко. Життя і творчість».....	33
4. Урок «Співець українського народу К.Г.Стеценко».....	46
5. Урок «К.Г.Стеценко та українська поезія XIX та XX століття».....	53
III. Список використаних джерел.....	60

Теоретична частина

I. Зміст навчання

Творчість українських композиторів кінця XIX – початку XX століття – Миколи Лисенка, Миколи Леонтовича, Кирила Стеценка, Якова Степового, - є скарбницею українського музичного мистецтва.

Вони внесли значний вклад у відродження й збереження кращих зразків українського музичного фольклору. (видавали збірники, пісенники, фольклористичні праці).

Велика роль у справі збирання, гармонізації та вивчення українського музичного фольклору належить основоположнику української композиторської школи – М. В. Лисенку. В творчому доробку композитора понад 600 обробок українських народних пісень. Він уклав 12 десятків обробок народних пісень для хору в супроводі фортепіано, „Збірник українських пісень” (10 випусків по 40 пісень для голосу і фортепіано), 5 збірок календарних та обрядових пісень: „Веснянки”, „Купальська справа”, „Колядки та щедрівки”, „Весілля”, а також зробив цілий ряд обробок для хору а cappella. Організував хори, з якими виступав, популяризуючи українську народну пісню, відкривав невичерпні художні скарби українського народу. Автор фольклористичних праць „Дума про Хмельницького і Барабаша” (1888), „Про торбан і музику пісень Відорта” (1892), „Народні музичні інструменти на Україні” (1894).

М. Д. Леонтович – неперевершений майстер обробки української народної пісні (оригінальних, високохудожніх творів на основі мелодії народної пісні, їх понад 150). Бах української хорової музики – так назвали Леонтовича у Франції. Збірники: „Перша збірка пісень з Поділля”, „Друга збірка пісень з Поділля”.

К. Г. Стеценко. З ініціативи композитора створено мандрівні хорові капели, кобзарську школу. Випустив збірку „П’ять десятків колядок і щедрівок” (1907-1910).

Я. С. Степовий. Невід’ємною рисою творчості композитора була опора на народно-пісенне начало, на український фольклор. Гармонізував 50 українських народних пісень для хору.

2. Творчість М. В. Лисенка та його послідовників М. Д. Леонтовича, К. Г. Стеценка, Я. С. Степового заклали основи класичної української музики: розвивались класичні жанри – симфонія, опера, вокально-хорова музика, інструментальна музика.

М. В. Лисенко – основоположник інструментальних жанрів української музики. Він сміливо розширив межі музичних жанрів в українській професійній музиці. Першим створив в українській хоровій музиці жанр

кантати-поєми, дитячу оперу-казку („Коза-дереза”, „Пан Коцький”, „Зима і Весна”). Звернувся до жанру дитячої опери-казки і учень, помічник М. В. Лисенка – К. Г. Стеценко, який написав дві дитячі опери „Івасик-Телесик” (1911), „Лисичка, Котик і Півник” (1911). Я. С. Степовий брав участь у створенні симфонічного оркестру ім. М. В. Лисенка, Державного струнного квартету. В основі творчості цих композиторів – вокально-хорова музика.

3. Корифеї української музики (М. В. Лисенко, М. Д. Леонтович, К. Г. Стеценко, Я. С. Степовий) були носіями національно-патріотичного духу: своє життя віддали на служіння українському народу, розвиток і пропаганду української національної культури. В їх музиці оспівується велич народу, його історія, традиції.

4. Ці композитори працювали з дітьми, вони дарували музику дітям.

Серед перших посібників для шкіл М.В. Лисенка – збірник „Молодощі” (1875), до якого увійшли 25 дитячих ігор та 13 веснянок із фортепіанним супроводом. Цінним внеском М.В. Лисенка у розвиток музичного виховання була також його „Збірка пісень у хоровому розкладі, пристосованому для учнів молодшого й підстаршого віку в школах народних”(1908). Особливе значення у творчій спадщині М.В. Лисенка займають опери-казки „Коза-дереза”, „Пан-Коцький”, „Зима і весна”.

Багатий педагогічний досвід М.В. Леонтовича послужив основою для створення „Практичного курсу навчання співу в середніх школах України” (1919), який ставив за мету охопити музичним вихованням якнайширші кола учнів, прагнув не тільки викликати інтерес до музики, а й залучити їх до самостійної творчості. Творча спадщина для дітей включає понад 50 творів для дитячого хору, навчальні посібники „Нотна грамота” та „Сольфеджіо” для початкових класів загальноосвітніх шкіл і три методичні рекомендації щодо розвитку музичного слуху, виховання чуття ритму.

Леонтович був одним із перших, хто запропонував поєднувати музику і колір, використовуючи показ тих чи інших зображень при звучанні твору. „Місячну” сонату Л.Бетховена Леонтович пропонував ілюструвати темно-блакитним кольором, що повинен був „передати” забарвлення місячних променів. Він вважав, що поєднання кольору із звучанням твору є однією з умов цілісного сприйняття художнього образу.

За твердженням Леонтовича, на уроках треба використовувати сім кольорів та їх різновиди. Вони поділяються на світлі (білий, світло-жовтий, світло-червоний, блакитний) і темні (темно-жовтий, темно-червоний, синій). З них можна визначити багато похідних барв.

На перших уроках він рекомендує показати, що сім згаданих кольорів та їх різновидів і сім тонів музичного звукоряду ніби перебувають у непомітному, але тісному зв'язку. Отже, можна відібрати різноманітні барви-тони, а з музичних тонів – інтонаційні інтонаційні звороби і гармонічні співзвуччя. Слід згадати, що у природі обох явищ є спільне визначення таких сторін, як гама акорди, гармонія, дисонанс і т.д.

Тому Леонтович не випадково, говорячи про свої творчі плани в цій галузі, висловлював бажання, щоб навколишня природа і мистецтво розглядалися як єдине ціле.

Леонтович вчителював 20 років і його педагогічні ідеї були прогресивними і не втратили актуальності у наш час (до них можна додати пропозиції створення учнівських виконавських колективів, систематичне слухання різножанрових музичних творів на уроках, постановку дитячих опер).

Дуже цінна педагогічна спадщина К.Г. Стеценка. Популярністю користувалися його збірки „Луна” (1907), „Шкільний співаник” (1918, 3 випуски), які знайомили учнів з кращими зразками народної творчості. Методичні основи навчання музики К.Г. Стеценка виклав у таких посібниках, як „Початковий курс навчання дітей нотному співу” (1918), „Методика шкільного співу”, „Програма навчання співу”, „Українська пісня в народній школі (1917).

К.Г.Стеценку першому належить ідея використання графічного зображення гами („драбинка”, „сходи”) і відповідних методів навчання учнів, яка пізніше була ґрунтовно розроблена відомим болгарським педагогом Б.Тричковим в його праці „Столбіца”. На увагу заслуговують і дитячі опери-казки композитора „Івасик Телесик” (1911), „Лисичка, Котик і Півник”(1911), якими він продовжив жанр дитячої опери-казки започаткованої М.В. Лисенком.

Цінним матеріалом для виховання учнів стала збірка „Проліски” (1921) Я.С. Степового, до якої увійшли власні твори композитора, обробки народних пісень. Композитор видав збірки „Малим дітям” (1911), „Кобзар” (1919), „П’ять шкільних хорів” (1920), „Шкільні хори” (1921), основу яких складають його оригінальні твори.

5. Українські композитори-класики звертались до написання духовної музики, були хоровими диригентами.

Так, М.В. Лисенко є автором музики духовного гімну України „Боже великий, Єдиний” („Молитва за Україну”) на сл. О.Кониського. Твір свого часу був заборонений і не увійшов в жодне з видань Лисенка. До духовної музики М.В. Лисенко звертається в останній період життя і пише низку творів, які продовжили започаткований його „Херувимською” ще в кінці ХІХ ст. цикл: „Камо поїду от лица Твого, Господи” (1909), „Пречистая Діво, мати руського краю” (1909), „Діва днесь пресущенственнаго рождаєт”, „Хресним древом”. У 1910 р. на текст Т.Шевченка був написаний „Давидів псалом”, О. Пчілка згадує, що М.Лисенко писав свої духовні твори в Китаєві, селищі поблизу Києва (зараз район міста). Під час літнього відпочинку він бував там, слухов піснеспіви у церкві стародавнього монастиря.

М.В. Леонтович здобув духовну освіту, закінчивши Кам’янець-Подільську духовну семінарію (1898). Написав „Літергію” та інші духовні твори.

К.Г. Стеценко закінчив Київську духовну семінарію, був священником. Написав такі духовні твори: 3 літургії, „Панахида”, „Всенощна”.

Я.С. Степовий теж звертався до духовної музики, написав церковні композиції („Отче наш”).

II. Методи навчання.

1. Розповідь – послідовне викладення фактів, цим методом можна користуватись, подаючи учням дані про життя і творчість композитора, історію написання твору (вона повинна бути цікавою, емоційною і одночасно стислою). Важливо, щоб розповідь про музику підготувала б учнів до слухання її і аналізу того як, якими засобами музичної виразності передається зміст, створюється образ.

Українські композитори-класти пройшли різні життєві шляхи, але всіх їх об'єднує безмежна любов до України, до народу, боротьба за становлення національного мистецтва. Їх творчість пронизана реалізмом, народністю, простотою. Отже, розповідь про життєвий і творчий шлях композитора – повість про життя патріота, борця за національне мистецтво, пронизана музикою, слуханням її.

2. Бесіда з музичною ілюстрацією – основний метод навчання, важливий і ефективний. Бесіда – це діалог між вчителем і учнями, який допомагає активізувати увагу, мислення учнів, дає змогу довідатись, яке враження справив на учнів прослуханий твір, які викликав асоціації, їх ставлення до твору.

3. Практичні методи: вокально-хорове виконання творів даних композиторів, театралізація уривків з опер, творчі форми роботи (малюнки до музики, вокальні імпровізації, створення пластичних композицій, елементарного супроводу).

4. Інтерактивні (ігрові) методи: при вивченні біографій українських композиторів-класиків – „світська бесіда”, „дуель”, „кореспонденти”, в кінці теми – „аукціон композиторів”, музично-естетичне судження учнів, музична вікторина, наспівай мелодію.

5. Особливим творчим завданням може бути робота над проектом. Теми, форми можуть бути різноманітні: хронологічна таблиця творчості композитора, музично-поетичне дерево, схема композитори-педагоги, укладання пісенників, довідників по творчості (жанри, твори, основні теми).

III. Інформаційне забезпечення вивчення творчості українських композиторів-класиків.

„Щасливі ви, що народились серед народу з такою багатою душею, народу, який уміє так відчувати свої радощі і так прекрасно виливати свої думи, свої мрії, свої переживання. Хто має таку пісню, тому немає чого боятися за своє майбутнє. Час його не за горами”.

Лев Толстой

„Саме життя дзвенить у цих піснях”

В березні кожного року ми вшановуємо не лише видатного українського поета Т.Г. Шевченка, а й основоположника української класичної музики М.В.Лисенка: великого українського композитора, блискучого піаніста, талановитого хорогово диригента і педагога, вченого фальклориста, активного музично-громадського діяча.

Творчість М.В. Лисенка для української музики можна порівняти із значенням творчості Т.Г. Шевченка для української літератури. Не випадково композитор у багатьох творах звертався до поезії Т.Шевченка. Основою творчості М.В. Лисенка став український фольклор, більшість творів композитора насичені національною українською мелодикою.

Традиції М.В. Лисенка одержали розвиток у творчості його учнів і послідовників: М.Д. Леонтовича, К.Г. Стеценка, Я.С. Степового, які не просто любили українську народну пісню, а кожен по-своєму намагався зберегти, вдосконалити народну пісню, донести до прийдешніх поколінь кращі зразки української народної пісні. Їх об'єднує самовіддане служіння своїй Батьківщині, народові, реалістичному мистецтву.

„Я гаряче люблю українську музику. Якщо Чайковського ми називаємо чарівником російської музики, то Лисенко – цього чудового і захоплюючого красою своєї музики композитора – ми сміливо можемо назвати сонцем української музики”.

К.Станіславський

Микола Віталійович Лисенко – видатна постать в історії української музики. Творчість М.В. Лисенка – фундатора української класичної музики – являє собою епоху в розвитку національного мистецтва.

Різносторонність М.Лисенка гідна подиву: композитор – творець нових форм та жанрів національної музики, організатор і диригент великих хорових колективів, піаніст – віртуоз з широкою концертною діяльністю, педагог і вчений фольклорист, активний громадський діяч, невтомний пропагандист української музики.

Дитячі роки М.Лисенка проходили в с.Гриньки Кременчуцького повіту Полтавської губернії або в подорожах разом з батьком – офіцером і його кавалерійською частиною. Батько композитора любив простий народ, його побут, обряди, пісні і захоплювався інтересом сина до народного життя; потайки від матері і суворої гувернантки Коля разом з сільськими парубками брав участь в традиційних народних святах, побутових обрядах, під час довгих зимових вечорів слухав українські пісні дівчат кріпачок. Так в душі майбутнього композитора зародилася незгасна любов до рідної пісні, рідної мови і чудового мистецтва свого народу. З роками ця любов поглиблювалась, міцніла і насичувал всю творчість композитора.

Мати композитора виховувалась в інституті благородних дівичь, розмовляла виключно французькою мовою і не зносила ані найменшого натяку на будь-що народне, українське.

Перше виховання композитора було поведене на аристократичний лад: чиста французька мова, вишукані манери, танці, уміння невимушено триматися у вітальні – ось що вимогалось від дитини. Відомий поет Фет, який служив у тому ж Орденському полку (що й батько Миколи) навіть дорікав матері Лисенка, що вона вчила сина спершу азбуки французької, і взявся сам учити його російської. Через те, що на уроках Фет змушував свого учня писати букви олівцем, останній став приставати до офіцерів з проханням дати олівця, за що й прозвали його в полку „карандашиком” (Михайло Старицький „До біографії М.В. Лисенка”, зі збірки „Лисенко у прогадах сучасників”, упорядник Остап Лисенко, видавництво „Музична Україна”. Київ -1968).

Противагою до цього стала любов до українського побуту двоюрідних діда та бабуні Миколи – Миколи та Марії Бульбашів, які не мали своїх дітей та щиро любили онука.

„Двоюрідний дід Миколи М.П. Бульбаш був маршалом і впливовою в повіті людиною; він інакше не говорив, як по-українському, обожнював свого онука, якив одержав своє ім'я в честь його... сам любив і дорожив національною простотою...Жінка його, бабуня Миколи Віталійовича, Марія Василівна була найдобрішою істотою... любила українські пісні, розповіді і навіть казки” (Михайло Старицький).

Музиці Лисенко почав навчатися з п'яти років. Першою його вчителькою була мати. Хороша піаністка, що тонко відчувала музику, вона змогла виявити і розвинути талант майбутнього композитора. Займався музикою маленький Коля охоче, з незвичайною для свого віку ретельністю, старанно, з інтересом підбирав на фортепіано все почуте, з дивною легкістю виконував складні фортепіанні п'єси.

Десятирічного Колю Лисенка відділи до Київського пансіону, де навчалися діти дворян. Система навчання там була суворою: за найменшу провину чекала жорстока кара. Коля Лисенко був дуже здібним учнем, з нагородами переходив з класу в клас і через три роки блискуче закінчив пансіон. Всі роки перебування в пансіоні він старанно учився грати а фортепіано, імпровізував. На ці роки припадають його перші спроби в композиції. „Польку для фортепіано” було надруковано батьком в Києві на день народження юного композитора.

Дуже великий вплив на М.В. Лисенка справив „Кобзар” Т.Г. Шевченка (раннє видання), який запропонував прочитати дядько: „Цілу ніч просидів я над „Кобзарем” і з того часу з ним не розлучався. Навряд чи гадав дядько, що ця тоненька книжечка переверне все моє життя. А трапилось саме так!”

Саме після цього М.В. Лисенко починає проявляти свідоме ставлення до своїх творчих спроб. За основу своїх імпровізацій він бере народні мелодії, підбирає фортепіанний супровід до українських народних пісень, складає п'єски в стилі українських народних танців, особливо захоплюючись козачком.

В студенські роки остаточно глибоко і свідомо захоплюється ідеєю служіння Україні, її культурі. „Лисенко просто перемилювався і почав доводити, що нам усім тільки з народом, а й між собою треба розмовляти по-українському, щоб зробити цю мову культурною і своєю... Та якщо Микола менше займався тоді етюдами...то зате більше створював... в українському дусі... Крім того, де Лисенко з'являвся, зараз же створював хор, яким він і диригував” (Михайло Старицький).

У творчому доробку композитора понад 600 обробок українських народних пісень для хору або сольного виконання, з них 12 збірок: „Веснянки”, „Колядки і щедрівки”, „Купальська справа”, „Весілля”, для дітей „Молодощі”, „Збірка народних пісень”, музично-фольклористичні праці: записи українських народних пісень, підготував наукову роботу про українські думи та пісні, які виконував кобзар О.Вересай, „Дума про Хмельницького та Барабаша”, „Народні музичні інструменти на Україні”, брав участь у фольклорних експедиціях слов'янськими країнами. Щороку влаштовував шевченківські концерти, разом з О.Кишицем був організатором музичного товариства „Бояр” (1905), був головою ради правління „Українського клубу” – товариства, яке проводило значну громадсько-просвітницьку діяльність, організовувало літературні та музичні вечори, курси для народних вчителів, створило комітети для сприяння спорудженню пам'ятника Т.Г. Шевченку.

З 1892-1902 рр. він чотири рази влаштовує знамениті „хорові подорожі” по Україні – гастрольні концерти, в яких виконувались переважно його власні твори на тексти Т.Г. Шевченка та обробки українських народних пісень. Його помічниками у цій справі були К.Стеценко, Я.Яциневич, О. Кошиць. О.Кошиць продовжив справу хорових подорожей, розпочату М.Лисенком, та здійснив мрію Миколи Віталійовича про закордонне презентування української пісні, що й було виконано під час гастролей по Європі та Америці капелю „Думка”.

У 1903 році творча громадськість України широко відзначила 35-річчя діяльності М.Лисенка, що перетворилося на свято національної культури і за масштабами не мало собі рівних на Україні. Під час святкування ювілею друзі М.Лисенка організували збір коштів на видання творів композитора та купівлю для нього та дітей дачі, але Микола Віталійович використав подаровані кошти на організацію музично-драматичної школи, яка почала працювати восени 1904 року і стала першим українським навчальним закладом, який надав вищу музичну освіту за програмою консерваторії (після смерті Лисенка (1912) її ереіменовано на Державний музично-драматичний інститут ім.Лисенка у 1918 р.) Спираючись на досягнення світової культури, він прагнув створити національну музичну освіту.

Цінним внеском М.Лисенка у розвиток музичного виховання була його педагогічна діяльність: викладав у музичних школах та училищах, Інституті шляхетних дівчат, Музично-драматичній школі. Його творчість, особливе місце в якій займають опери-казки для дітей „Коза-дереза”, „Пан Коцький”, „Зима і Весна” – цими творами він відкриває нову сторінку в історії української музики. Писав ці опери Лисенко для своїх дітей. Син композитора

Остап Миколайович Лисенко в своїх спогадах розповідає, як батько вперше познайомив їх з оперою „Коза-дереза”: „Діти, я казку вам написав, музичну казку. Хочу, щоб ви наші казки і пісні полюбили, полюбили наш народ”.

Збірки для дітей, в яких він підкреслював, що народна пісня – невчерпне джерело для вивчення життя народу, його історії, побуту – заклали основи для творчої діяльності видатних українських композиторів послідовників Лисенка, як М.Леонтович, К.Стеценко, Я.Степовий.

Під час визначення світовою громадськістю 150-річчя від дня народження основоположника української класичної музики, композитора і громадського діяча М.В. Лисенка було ініційовано створення Міжнародного благодійного культурно-наукового фонду ім.М.Лисенка у 1992 р. нащадками композитора. У 1993 р. Міністерство юстиції України зареєструвало Фонд як міжнародну благодійну громадську організацію.

Президент Фонду.

Ольга Лисенко – піаніст, кандидат мистецтвознавства, доцент Національної музичної академії. До керівництва входять Віталій Лисенко – онук Миколи Лисенка, віце-президент Фонду, диригент-хормейстер, професор Національної музичної академії, народний артист України; Микола Віталійович Лисенко – правнук, віце-президент Фонду, симфонічний диригент, регент, диригент Державного естрадного симфонічного оркестру, асистент-стажист Національної музичної академії.

До 160-ї річниці від дня народження Лисенка Фонд проводить Міжнародний музичний фестиваль класичної та сучасної музики „Віковічні джерела – Perpetual wellsprings”. Основна мета діяльності Фонду сприяння розвитку українського музичного мистецтва як частини світової культури та виховання громадян України в дусі національнокультурних традицій, гуманізму, милосердя і духовності.

Головний пріоритет діяльності Фонду – широке пропагування мистецької спадщини Лисенка та композиторів, які спираються на його мистецькі та громадські принципи.

„Хорова душа України”

Микола Дмитрович Леонтович – видатний український композитор, хоровий диригент, педагог, збирач музичного фольклору, музично-громадський діяч.

Нікому не відомий народний вчитель з Поділля, по суті, самоук за музичними знаннями, він осягнув вершини світового музичного мистецтва, сказав у ньому своє дзвінке й вагоме слово, глибоко розкрив співучу натуру свого народу!

М.Леонтович – один з ста найкращих композиторів світу. Краса народної пісні й краса самобутнього таланту злилися в творчості композитора в неподільну цілість.

З фотографії на нас дивиться немов живий Леонтович – з широким відкритим чолом мудреця, з глибоким і надзвичайно добрим поглядом „... В

ньому була якась тиха задумливість, смуток, ніби елегійний звук, що стиха тремтить і бринить в душі художника..!” Таким бачив М.Леонтовича один з його сучасників, таким і ми уявляємо собі цього істинно народного співця. Добре сказав колись про Миколу Дмитровича другий чарівник української пісні – Кирило Стеценко: „...Він справді велика одиниця серед музичних кіл, з великими здібностями й талантом; він – ніби різьбяр у музиці, що творить найтонші музичні вартості, неначе „кружева” із шовку. Його техніка, обробка найменшої речі остільки „ажурна”, ніби тонка різьба із золота, прикрашена самоцвітним камінням. Леонтович бере невелику річ і так вирізьбярить її, вичеканить, що просто диву даєшся: маленьку простеньку мелодію він розгорне на широку картину з бізліччю найрізноманітніших фарб; мелодії остільки ніжні, лагідні і чимось таким теплим віє від них, що хоч-не-хоч, а навіє на тебе мрії...”

Неперевершений майстер обробок українських народних пісень Микола Дмитрович Леонтович народився 1 грудня 1877 року в селі Монастир'юк на Поділлі в сім'ї сільського священника. Батько його був людиною простою, досить освіченою. Як згадують сучасники, він досить добре грав на кількох музичних інструментах: віолончелі, скрипці, гітарі і, маючи приємний голос, непогано співав.

Мати майбутнього композитора була жінка м'якої, чулої вдачі, кохалася в українських піснях і чудово співала їх. Знайомі і друзі Миколи Дмитровича зауважують, що саме від матері він успадкував фізичну красу, ніжну душу і безмежну любов до пісні. Отже, в сім'ї Леонтовича завжди лунала музика і лився чарівний спів. Таке оточення активно діяло на душу хлопчика, мистецькі здібності якого проявилися дуже рано.

Вплив музичного побуту сім'ї доповнювався враженнями від співучої української вулиці. Його завжди можна було побачити в тому кутку села, де найгучніше лунала пісня. Нерідко і дзвінкий дискант Миколи чувся в гурті дірчат і хлопців. Любив він спострігати поетичні звичаї рідного села, захоплювався розмаїтими народними іграми і забавами. Все це залишло незгладний слід у пам'яті і свідомості, склало, зрештою, отой життєвий ґрунт, на якому зріс самотній творчий талант Леонтовича.

Проте не тільки слухання музики і народний спів приваблювали хлопця. Поступово в нього проявляється ще одна сторона обдарованості – нахил до хорового диригування. З сестер і брата склав Микола „хор” і диригував ним в ожереді соломи, співали пісні „Сивая голубко, звиймося хутко”, „Ой там за горою, чорт зна, за якою”, „Ах ти, воля”, – читаємо у спогадах композитора. Інші члени родини Леонтовичів теж тісно були пов'язані з музикою. Так, брат Олександр – співак – професіонал, сестра Марія навчалася співу в Одесі, а Олена займалася у класі фортепіано в Київській консерваторії, сестра Вікторія грала на декількох музичних інструментах.

За сімейною традицією Леонтовича готували до духовної кар'єри. Спочатку він навчався в Шаргородському духовному училищі, потім в Кам'янець-Подільській духовній семінарії. Ці учбові заклади велику увагу приділяли хоровому співу.

Учився Леонтович без особливої старанності віддаючи всю душу музиці – співав у хорі, ретельно вивчав музичну грамоту. Неабиякі здібності хлопчика, його любов до музики привернули увагу вчителів, і вони дарували йому байдужість до богословських наук.

Від семінарських друзів майбутній композитор записує народні пісні, робить спроби їх гармонувати. З перших кроків самостійної творчої праці зразком йому були хорові обробки народних пісень Лисенка, з якими він вже тоді познайомився.

Розуміючи, що професійну музичну освіту одержати неможливо (через відсутність грошей), з великою сттананністю взявся за самоосвіту. З надзвичайним запалом знайомиться з біографіями відомих композиторів, вивчає праці з теорії музики, музичні твори. Юнак самотужки опанував гру на скрипці, фортепіано, ознайомився з деякими інструментами духового і симфонічного оркестру. Після раптової смерті регента, Микола Дмитрович став керівником семінарського хору. Під його талановитим керівництвом хор швидко досяг високого рівня виконавської майстерності.

Крім офіційних творів, що переважно складали культові твори, новий диригент почав збагачувати репертуар хору розкладками українських народних пісень, зроблених в основному М.Лисенком. Але головне – у виконанні семінаристів прозвували також перші творчі спроби в цій галузі самого Леонтовича (українська пісня „Ой чия ж то дівчина”). Успіх розкладок у семінаристів спонукав автора до подальшої роботи в цьому напрямку. Про симпатії семінаристів до Леонтовича свідчить їх скромний дарунок – клавір опери „Черевички” Чайковського з теплим написом: „Майбутньому славному композиторові, незабутньому регентові від хору співаків”.

Робота з семінарським хором була для Леонтовича справжньою школою художньої майстерності. Він на практиці засвоїв особливості хорового письма, в живому звучанні познайомився з виражальними можливостями хорових груп, з багатою палітрою хорових барв.

Закінчивши семінарію, Леонтович відмовився прийняти сан священника. Він вже давно вирішив стати народним учителем.

Яскравою сторінкою в житті Леонтовича був період життя в Києві, де він дуже плідно працював: інструктором мистецтв в Наркомосі, організовував хорові колективи на підприємствах та навчальних закладах, викладав в семінарії, народній консерваторії, Музично-драматичному інституті ім.М.Лисенка, брав участь в організації Першої української державної капели, симфонічного оркестру ім.Лисенка, був активним членом гутрка музикантів, які мали намір організувати товариство для студіювання нової музики, виступав у концертах хорової музики як диригент та актомпаніатор.

У справах організації хорових колективів Микола Дмитрович приїздив до Кам'янець-Подільського, який у 1918-1919 рр. був одним з головних культурних центрів України. Навесні 1919 року з Кам'янця вирушила за кордон українська капела Олександра Кошиця. Кошиць був прихильником творчості Леонтовича, надав особливу увагу виконанню його пісень. Хор мандрував по багатьох країнах світу і скрізь виступ капели був тріумфом

багатої музичної творчості талановитого українського народу, його митців-композиторів, у сузір'ї яких сяяла невмирущим світлом творчість Леонтовича. Бахом у хоровій музиці назвали його у Франції.

Музичний доробок Леонтовича порівняно невеликий: понад 10 обробок українських народних мелодій, розкладки музики релігійно-духовного характеру, 4 хорові поеми „Легенда”, „Літні тони”, „Льодолом”, „Моя пісня”, незакінчена опера „На русалчин великдень”, (до 100-річчя Мирослав Скорик завершив, відредагував і інструментував для сучасного симфонічного оркестру, 1975 р.). Він автор збірок „Перша збірка пісень з Поділля”, „Друга збірка пісень з Поділля”.

У ніч з 22 на 23 січня 1921 року в батьківській оселі в с.Марківка на Поділлі життя 43-річного Миколи Леонтовича обірвала куля бандита (чекістського агента Грищенка).

„Це той, хто замінить мене після моєї смерті”

М.В. Лисенко

Кирило Григорович Стеценко

Творчість Стеценка – яскрава сторінка в історії української музики. Кращі хори, романси й великі вокально-інструментальні полотна композитора увійшли в золотий фонд української культури. Загальновідомі його хор „Сон”, кантата „Шевченкові”, обробки „Заповіту”, колядок, романси „Стояла я і слухала весну”, „Дивлюсь я на яснії зорі”. А такі твори як „Вечірня пісня”, „ой чого ти, дубе”, набувши великого поширення, стали народними піснями.

К. Стеценко багато енергії віддав диригентській, педагогічній діяльності. Він увійшов в історію української культури як визначний музично-громадський діяч.

К. Г. Стеценко – український композитор, хоровий диригент, педагог, активний музично-громадський діяч, священник. Автор десятків духовних творів, пісень на слова О.Олеся, В. Самійленка, Лесі Українки, музики до Шевченкових „Гайдамаків”. Мав свій варіант гімну „Ще не вмерла Україна”. Організатор і диригент 30 хорів (як світських так і духовних). Брав участь у фольклорних експедиціях М.Лисенка, зберіг опрацював і повернув на сцену сотні народних пісень. Ініціатор створення Оркестру народних інструментів України, Національного симфонічного оркестру, Національної нотозбірні, Першої і Другої мандрівних капел (на базі яких пізніше виникла капела „Думка). Викладач Вищого Музично-драматичного інституту ім. М.Лисенка, спадкоємець і помічник Лисенка. Саме про Стеценка Лисенко сказав: „Це той, хто замінить мене після моєї смерті”. На жаль, сам Стеценко пережив учителя тільки на 10 років. Учасник Першого собору Української автокефальної церкви, ініціатор проведення богослужінь українською мовою. Тримав парафії в с.Голово-Русави на Вінничині та с.Веприк біля Фастова. Навесні 1922 року сповідаючи хворого заразився тифом і 29 квітня помер.

Дитинство К.Стеценка пройшло серед сільської природи, цікавих і багатих піснями народних звичаїв. Народився композитор 24 травня 1882 року в с.Квітки на Канівщині в сім'ї маляра-іконописця. Батько його, Григорій Михайлович Стеценко, землі не мав і заробляв на хліб для сім'ї, малюючи

портрети, ікони і розписуючи церкви в навколишніх селах. Часто в такі мандрівки батько брав і малого Кирилка. Згодом, підрісши і навчившись малювати, хлопець допомагав батькові. Григорій Михайлович Стеценко був дуже обдарованою людиною: захоплюючись співами і музикою, сам трохи грав на скрипці, дуже любив живопис.

Мати композитора Марія Іванівна, енергійна, розумна жінка, сама виховувала дітей і мріяла вивести їх „у люди”. Вона мала чудовий голос, знала багато пісень і часто співала їх з чоловіком.

У К.Стеценка рано пробуджується інтерес до мистецтва, особливо до музики і малювання. Перші значні художні враження були пов'язані у нього з народною піснею. Квітчани славились любов'ю до народних пісень і їх майстерним виконанням. Мистецтво хорового співу було тут високо розвиненим і мало глибокі традиції.

Народна пісня, що звучала завжди і всюди: вдома, на вулиці, в будні і свята – глибоко хвилювала Кирила. Чудові квітчанські мелодії стали хорошою базою для майбутніх композицій. Кирило не пропоскав можливості послухати гру лірника, народний або духовний оркестр. Він охоче майстрував різні музичні інструменти, робив сопілки і скрипки з дощочок і кінського волосу, а згодом організував навіть домашній „шумовий оркестр”, в якому сам виконував мелодію на гребінці. Марія Іванівна розповідала: „Піду по воду чи до млина, а Кирюша скличе братів та сестер, дасть їм кому качалку, кому макогон, вагу; розставить їх коло дверей, порожньої скрині, коло шклярки, а сам з гребінцем. Тільки я в двері, а він: „Мати йде” – скомандує оркестру грати Марина!”

Дуже приваблював Кирила і живопис. Спостерігаючи, як працює батько він насагався наслідувати його, сховавшись в куток, малював на стінах вуглем портрети присутніх. Коли він підріс, почав допомагати батькові в роботі: розтирав фарби, підмалював ікони. Особливо багато для розвитку хлопчика давали мандрівки з батьком у пошуках заробітку. Кирило знайомився з новими місцями, спостерігав життя селян, прислухався до розповідей про давнину, про визвольну боротьбу українського народу, переймав незнайомі пісні.

Грамоти К.Стеценко почав учитись, як і більшість дітей селян, у дяка. Учився охоче. Дяк Платон Старжевський звернув увагу на хороший голос і любов Кирила до музики, навчив його грамоти і взяв у хор. Таким чином, у сім років хлопчик прилучається до хорового співу. Хорові співи, як і малювання, захоплюють хлопчика, але в цей час він не віддає переваги якомусь із цих мистецтв. В сім'ї Стеценків всі сподівались, що Кирило успадкує професію батька, тим більше, що обдарованість хлопчика не викликала сумніву. Безумовно, треба було учити Кирила та грошей для цього батьки зібрати не могли. І тоді, щоб допомогти братові старша Наталя вирішила піти в найми! Завдяки цьому в 1892 році К.Г.Стеценко зміг вступити до школи художника М.І.Мурашка. Одночасно цього записали до Софійської духовної школи. Виключні здібності: абсолютний слух, чудова пам'ять, стрімкий художній розвиток – привернули до нього увагу вчителя співів. Із звичайного хориста він швидко стає провідним співаком дискантової партії, а в тринадцять років –

диригентом хору. В Софійській школі мабутній композитор самостійно вивчився грі на фортепіано і через кілька років завдяки невтомній праці виступав у концертах.

В 1987 році К. Стеценко закінчує школу, далі освіту здобуває в семінарії. Учиться абияк, весь час і сили віддаючи музиці, композиції. Був помічником регента Михайлівського монастиря, що дало йому значні практичні навички.

Справжнім перпломом у формуванні К.Стеценка стала зустріч з М.Лисенком, що відбулася 1899 року. Сімнадцятирічним юнаком К.Стеценко пройшов до хору м.Лисенка, який комплектував капелу для гастролей по Україні. Лисенко одразу ж помітив обдарованого юнака і зробив його своїм найближчим помічником. Кирило рагнув бути корисним Миколі Віталійовичу: допомагав набирати хористів, розучував з ними партії, проваодив репетиції. Концертна подорож з хором Лисенка по Україні багато дала Стеценку. Юнак усвідомив, що його покликання — творити для народу. Не зважаючи на протидію семінарської адміністрації, Стеценко почав активну пропаганду української народної пісні. Щоліта він подорожує по Україні, оволодіває народним стилем.

В 1902 році на прохання семінаристів К.Стеценка призначили керівником хору семінарії. Закінчивши Київську духовну семінарію в 1903 році, відмовився від духовної кар'єри і одержав призначення на посаду вчителя музики і співів у Київську церковно-учительську школу. Прагнучи поглибити музично-теоретичні знання, вступає до школи Російського музичного товариства, а після відкриття Музично-драматичної школи Лисенка переходить до неї.

К.Г. Стеценко не мислив свого життя без хору: став фундатором не менш як 30 хороших колективів – професійних, самодіяльних, дитячих, жіночих, мішаних, світських та церковних. Народні хори під керівництвом Стеценка були дуже популярні. Він умів запалити серця людей любов'ю до пісні. Промовистим є той факт, що 24-річному композиторові хористи подарували вишитий портрет Шевченко з написом: „Тому, чия душе співає, як слід нам у світі жить. Учителеві і батькові Кирилові Григоровичу Стеценкові від учнів”.

Творчий шлях його був досить коротким, але музична спадщина стала цінним вкладом у нашу національну культуру. У багатьох жанрах – романсі, хорі, кантаті, опері, обробці народної пісні – Стеценко зумів сказати своє вагоме слово талановитого художника.

Яків Степанович Степовий (справжнє прізвище композитора Якименко) – український композитор, педагог, музичний критик, активний музично-громадський діяч. Невід'ємною рисою творчості Я.Степового була опора на український фольклор, народну пісню.

Народився Яків Степанович Степовий у селі Пісках біля Харкова 20 жовтня 1883 року в сім'ї колишнього військового і селянки. Батько – Степан Йосипович Якименко, демобілізувавшись заробляв на життя співом у церковних хорах. Він, як і його дружина Наталя Никифорівна, любив музику. Схильність до музики проявляли і їхні сини – Федір, Степан і Яків. Усі вони в різний час навчались в Петербурзі: спочатку у Придворній співацькій капелі,

пізніше – в консерваторії. Федір Якименко (в російській транскрипції – Акименко) був педагогом Петербурзької консерваторії, відомим композитором; про Степана Якименка відомо, що він навчався в консерваторії по класу віолончелі.

Якову ще не минуло й двадцяти, коли батьки віддали його до Петербурзької придворної співочої капели. Вже дев'ять років там співав і вчився старший брат Якова Федір. Якова Якименка зарахували до числа малолітніх придворних півчих 1 серпня 1895 року. Крім навчання в хорі (він був солістом), грає на фортепіано, кларнеті, відвідує репетиції оркестру, яким керував композитор Аренський. Дуже любив слухати гру віолончелі. Скомність, душевна теплота, простота у взаєминах з людьми – такі риси характеру Якова. Туга за рідною домівкою, за далекою, але такою близькою Україною не покидала молодого Якова Степового.

П'ятнадцятирічного Якова звільняють з хору, бо він втрачає голос. Для завершення музичної освіти його залишили в загальноосвітніх, інструментальних і регентських класах. Теоретичні дисципліни в регентських класах викладав брат Якова Федір, який на той час уже закінчив Петербурзьку консерваторію. Федір був справжнім другом молодшого брата. Він всіляко підтримував, допомагав порадами, умів сповнити вірою у свої сили. Учився Яків сумлінно і невтомно. В 1902 році Яків Якименко закінчив п'ятирічний курс навчання в капелі і мріє присвятити своє життя композиторській діяльності. Для навчання в консерваторії потрібно було багато коштів, але їх не було. Несподівано його мрія здійснюється: в цьому ж році він стає студентом Петербурзької консерваторії по класу теорії композиції у М.А. Римського-Корсокова (допоміг брат).

Цикл „Барвінки” композитор підписав псевдонімом „Степовий”, який зберіг до кінця своїх днів. У виборі псевдоніму голову роль відіграв романс „Степ”, його ідейно-художній зміст. Характерно, що цикл „Барвінки” пронизаний справжнім народним мелосом. В одній з рецензій відзначалось: „Інколи вам здається, слухаючи романси Степового, що це якась народна українська пісня, настільки мелодія співу рідна нашій народній музиці...”

Я.С. Степовий приділив багато уваги педагогічній діяльності: робота в Київській консерваторії, прагнув розширити репертуар для дітей (обробляє народні пісні, пише хорові твори для дітей). В творах для дітей проявляється глибоке розуміння дитячої психології, велика любов до дітей. Пісні об'єднувались у збірки, наприклад, „Шкільні хори”, до якої увійшло понад 70 обробок народних пісень, „Проліски”, що включила доступні дитячі пісні, цікаві музичні ігри, „Кобзар” – пісні на слова Т.Г. Шевченка.

В творчій спадщині композитора значне місце займають обробки народних пісень. Вони вражають своєю різноманітністю: серед них обробки для фортепіано, для сольного співу, для різних ансамблів і різних складів хору. Більшість хорових обробки народних пісень написана для виконання без супроводу, в поліфонічному стилі.

Я. Степовий був активним музично-громадським діячем. З 1919 р. завідував секцією Всеукраїнського музичного комітету відділу мистецтв при

Наркомосі УРСР, музичним керівником театру „Музична драма”. За його ініціативою організується симфонічний оркестр імені М.Лисенка, Державний струнний квартет, Державний вокальний ансамбль, яким він керував.

Я. Степовий – автор цілого ряду проектів: статуту Державного диригентського інституту, Народної консерваторії, Товариства діячів мистецтв, організатор популярних оекцій і тематичних концертів.

Багато зробив для української культури Я.С. Степлвий як композитор, організатор професійного навчання, музично-громадського життя на Україні. Велика майстерність кращих творів Я. Степового, народність, реалізм дають право вважати його класиком української музики.

Обірвалося життя Я.С. Степового у 1921 році – помер від тифу.

Практична частина

Цикл уроків музичного мистецтва з теми

«Корифеї української музики»

6 клас

Урок 1

Тема: Хорова душа України. М. Д. Леонтович. Життя та творчість.

Мета: розкрити значення хорової музики у творчості корифеїв української музики.

Завдання

навчальні: розкрити ключове поняття «корифей», ознайомити учнів із життєвим та творчим шляхом М. Леонтовича, зосередити увагу учнів на значення народної пісні у творчості корифеїв української музики, розширити знання учнів про жанр хорової обробки народної пісні;

розвиваючі: розвивати вокально-хорові навички, музичну пам'ять, слух, творчі здібності учнів, метро-ритмічне чуття навички, активного сприймання музичних творів, формувати вміння аналізувати музичні твори;

виховні: виховувати повагу до народних звичаїв, любов до української народної пісні, хорової музики, інтерес до вивчення творчості корифеїв української музики.

Тип уроку: вступний урок.

Музичний матеріал: М. Леонтович «Щедрик», «Коза», «Легенда», «Гаю, гаю, зелений розмаю».

Ілюстративний матеріал: опорна схема теми, асоціативний куш, портрет композитора, ілюстрації до теми, музичні хрестоматії.

Технічне обладнання: фортепіано, магнітофон, телевізор, диски, відеоманітофон, металофони.

Хід уроку

«Народна пісня – невичерпне джерело для вивчення життя народу, його історії, побуту».

М. Лисенко

1. Вхід учнів до класу під хорову мініатюру «Щедрик» М. Леонтовича.

2. Організаційний момент. Музичне вітання на слова О. Лобової «Музика! Чарівне!» (додаток 1)

3. Оголошення теми і мети уроку. Бесіда по темі.

Вчитель: Кожна історична епоха приносить нам нові винаходи та великі відкриття, імена визначних людей у різних галузях науки та мистецтва. Епоха кінця ХІХ початку ХХ століття в Україні – це період національного відродження, становлення професійного мистецтва, виходу української музики на світовий рівень. Отже, сьогодні ми розпочинаємо знайомитись з новою темою: «Корифеї української музики».

Вчитель: З якими словами у вас асоціюється слово «корифей»?

Метод «Мозковий штурм»

Учні висловлюють свої міркування, записують слова на дошці, вибирають з поміж записаних слів, що влучно характеризують значення слова корифей, а інші витирають (Додаток 2).

Вчитель: Так, професіоналів та майстрів своєї справи називають корифеями. У старогрецькій трагедії корифеєм називали керівника і заспівувача хору. Кого з відомих українських композиторів ми могли б назвати корифеєм і чому?

Учні: М. Лисенко – засновник української класичної музики, М. Леонтович – майстер обробки народної пісні.

Вчитель вивішує на дошці опорну схему теми «Корифеї Української музики» (Додаток 2).

Вчитель: Під час вивчення теми «Корифеї української музики» ми ознайомимось із творчістю українських композиторів-класиків кінця ХІХ початку ХХ століття М. Лисенка, М Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, що заклали основу української класичної музики, займались збереженням та відродженням кращих зразків українського музичного фольклору, присвятили своє життя служінню українському народові, розвитку і пропаганді української культури. Давайте визначимо, який жанр був джерелом натхнення їх творчості.

Перенесіть літери із дзвоників у клітинки в такому порядку, щоб можна було прочитати цей музичний жанр (Додаток 2).

Учні: Пісня.

Вчитель: Безцінний скарб має Україна – пісню. Вона хвилює і надихає, бентежить і зачаровує, звеселяє і зігріває, розраджує і допомагає в житті. Згадаємо слова великого шанувальника і знавця народної пісні Миколи Васильовича Гоголя: «Ніщо не може бути сильніше від народної музики. Пісня для України – все: і поезія, і історія, і батьківська могила... Всі вони благозвучні, запашні, надзвичайно різноманітні». Україна завжди славилась народними піснями та хоровим співом.

Іде життя незвідане чи звичне, Ніхто
його не втримає в руках, Лише душа
живе у пісні вічно,

А пісня до душі знаходить шлях.

Вчитель: Перед нами гарний український віночок. Давайте на різнобарвних стрічках запишемо відомі вам жанри українських народних пісень (Додаток 2). Які вам відомі народні прислів'я про пісню?

Учні: Пісня – душа народу, її невмируща краса і сила....

Вчитель: Народна мудрість каже:

1. Українці співають весь рік та весь вік.
2. Доки живе пісня, доти живе і народ.
3. Легше тобі на душі стане, як пісня до твого серця загляне.
4. Ті пісні любі, що несуть радість межи люди.
5. Пісня – злет душі людської.

Вокальна імпровізація на теми даних прислів'їв.

Вчитель: А ось як висловились про музичний талант та українську пісню люди інших народів світу:

«Українська народна пісня – найкраща та найніжніша у всьому світі» Тор
Ланге, Данія.

«Музичний талант українського народу відомий у всьому світі»

Акіра Хасімото, Японія.

Епіграфом до нашого уроку стали слова основоположника української класично музики Миколи Лисенка: «Народна пісня – невичерпне джерело для вивчення життя народу, його історії, побуту». В Україні музичне виховання йшло перш за все через живий голос, пісню, хоровий спів. Народна пісня стала джерелом професійної музики у творчості М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового, О. Кошиця та інших композиторів України, які збирали та робили обробки народних пісень.

Скажіть, які характерні ознаки української народної пісні, її виконання?

Учні: Мелодійність, співучість, спів акапела.

Вчитель: Що означає спів акапела?

Учні: Акапела (*итал* – *a cappella*) – виконання хорового твору без інструментального супроводу.

Вчитель: Пригадайте, що таке обробка?

Учні: Обробка – це прикраса пісні багатоголоссям.

Вчитель: Під звучання якого твору ви заходили до класу?

Учні: «Щедрик».

Вчитель: Так, це «Щедрик», який дуже люблять слухати у всьому світі. Хто створив обробку цієї щедрівки?

Учні: Микола Леонтович.

Вчитель: Що ви знаєте про цього композитора?

Учні: Микола Дмитрович Леонтович – неперевершений майстер хорової обробки народної пісні.

Вчитель: Що вам відомо про цю щедрівку? Де ви її чули?

Учні: Щороку вона лунає з екранів телевізорів, любимо її слухати та співати.

Вчитель: «Щедрик» став своєрідним знаком України за кордоном, яскравим символом нашої культури. Саме із виконанням хорової мініатюри «Щедрик» (1916р.) ім'я композитора стало відомим.

М. Леонтович над «Щедриком» працював майже все життя. Тільки у п'ятій редакції 1919 року автор остаточно відшліфував мелодію, яку так люблять у всьому світі. Народне багатоголосся в ній досягло класичної поліфонії, а кожен голос самотійної виразної ролі. Під Різдво «Щедрик» виконують всі хорові колективи Америки, співають її в Європі та Азії – скрізь, де святкують Різдво. Ця мелодія під англійською назвою *Carol of the Bells* звучить у рекламі, в церквах і супермаркетах. В яких кінофільмах ви чули ще мелодію «Щедрик»?

Учні: «Один удома»

Вчитель: Так, звучав «Щедрик» у популярних кінофільмах «Один

удома», «Гаррі Потер», мультиплікаційному серіалі «Південний парк». Оригінальні інтерпретації створювали рок-групи VarenaRed Ladies і Savatage. Існують також популярні обробки цієї мелодії в стилі техно-данс. Назву ця пісня отримала від старовинного українського обряду, який називається «Щедрий вечір» – вечір проти Василя (Нового року).

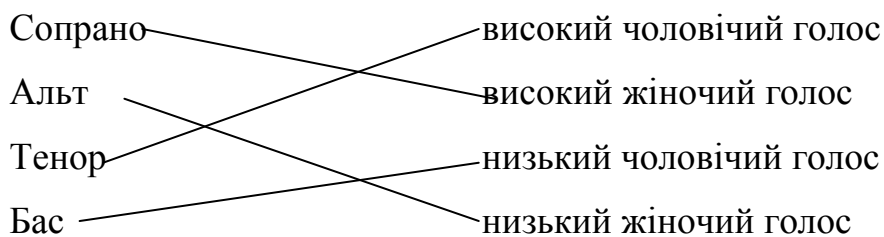
Уявіть собі засніжене українське село... Ряджені діти, парубки і дівчата ходять по дворах і щедрують, тобто піснями поздоровляють з Новим роком, бажають хазяям всього найкращого, здоров'я, щастя, багатства. Це дуже цікавий обряд: молодь з жартами і промовками поздоровляє хазяїв, а ті, в свою чергу, повинні були їх щедро обдарувати чимось смачним або грішми. Всі дари збиралися у задалегідь приготовлений мішок, і «щедрівники» мали змогу самі весело зустрічати Новий рік. Ось цьому обряду і присвячена українська народна пісня «Щедрик». Пригадайте, для якого хору написана ця обробка?

Учні: для мішаного чотириголосного хору.

Вчитель: Які співочі голоси є в мішаному хорі?

Учні: Жіночі та чоловічі.

Вчитель: Поєднайте назви голосів з їх визначенням

4. Повторне слухання музики М. Леонтовича «Щедрик»

Вчитель: Скажіть, як переходить з голосу в голос коротенький мотив в цій обробці?

Учні: Він пронизує весь твір, переходить від сопрано до альтів, потім – до тенорів, басів і знову повертається до сопрано.

Вчитель: Молодці, коротенький мотив – поспівка проходить у всіх

голосах твору, тому ця обробка поліфонічного типу. А зараз і ми спробуємо «задобрити» хазяїв щедрівкою. Без яких музичних інструментів ми не можемо уявити різдвяно-новорічні свята?

Учні: Без дзвіночків, трикутників.

Вчитель: Нам допоможуть металофони, дзвіночки, трикутники

5. Ритмічне та мелодичне музикування основного мотиву «Щедрика» М. Леонтовича (Додаток 1).

6. Ознайомлення з життєвим та творчим шляхом М.Д. Леонтовича.

Робота в групах.

Вчитель: На сьогоднішньому уроці ми дізнаємося про життєвий і творчий шлях талановитого композитора Миколи Дмитровича Леонтовича, який присвятив своє життя українській народній пісені і викладанню співів у школі.

Робота в групах. Групи отримують інформацію, опрацьовують її і презентують.

Група 1:

Микола Дмитрович Леонтович (1877 -1921) – видатний український композитор-класик, музикант-самоук, хоровий диригент, педагог, музично-громадський діяч, неперевершений майстер обробки народної пісні. Народився 13 грудня 1877 року в с. Монастирсьок на Поділлі в сім'ї сільського священика. Навчався в Шаргородському духовному училищі та Кам'янець-Подільській духовній семінарії. Відмовився від кар'єри священика і пішов працювати вчителем у сільську школу. Вчителював у Чукові, Тиврові, Вінниці, Гришино, Тульчині, де організував оркестри та хори.

Закінчивши регентські курси у Петербурзькій придворній співацькій капелі, брав уроки композиції в Б. Яворського. У Києві працював інструктором мистецтва, організував хорові гуртки, викладав у семінарії народної консерваторії, Музично-драматичному інституті імені М. Лисенка, брав участь в організації Першої української державної капели, виступав як диригент.

У ніч з 22 на 23 січня 1921 р. в батьківській оселі с. Марківка Вінницької області життя Миколи Леонтовича обірвала куля чекістського агента Афанасія Грищенка.

Група 2:

З дитинства Миколу вабила українська пісня та спів. Батьки любили музику, знали і співали багато українських пісень. Батько Дмитро Феофанович добре грав на цитрі, балалайці, гітарі, скрипці, духовних інструментах. Микола, музикуючи з малих літ, співати навчився раніше, ніж говорити. «Дитиною бігав на вигін, збирав дітлахів біля копиці сіна за ставом і вимахував вербовою паличкою. Діти виводили різними голосами. Співали, хто як міг. А Миколка сердився, одразу припиняв той момент і починав сам: «Сивая голубонько, звиваймося хутко». Дітлахи шморгали носами, мовчки слухали свого регента. Затим продовжували пісню. І тоді лице Миколчине осявало радісною посмішкою, коли виходило як слід» [12].

Група 3:

Завдяки чудовим музичним здібностям став диригентом семінарського хору. Хористи подарували клавір опери П. Чайковського «Черевички» з написом: «Майбутньому славетному композиторові, незабутньому регентові від хору».

Все своє життя Микола Дмитрович збирав і записував народні пісні. У 1901 році він уклав першу збірку обробок народних пісень для хору, а у 1903 році «Другу збірку пісень з Поділля», присвячену Лисенку (Додаток 2).

Зберігся фрагмент листа-відповіді М. Лисенка М. Леонтовичу: «Пригадуючи собі Вашу збірку пісень, я був дуже здивований, знайшовши у ній самостійні ходи, рухи голосів, а не підкладання інтервалів задля гармонійної площі...» Обробки народних пісень Леонтовича – оригінальні хорові композиції на основі народної мелодії.

Група 4:

Як інспектор музичного відділу Народного комісаріату освіти він опікується Державним управлінським оркестром, національною хоровою

капелою, викладає в музично-драматичному інституті імені М.В. Лисенка та народній консерваторії, читає лекції у школах і гімназіях, укладає педагогічні посібники «Нотна грамота» та «Підручник для навчання в школах народних», із запалом поринає у нові дослідження й експерименти з проблем співвідношення кольору й музики.

Музична спадщина представлена різними жанрами: понад 100 обробок народних пісень, хорові твори, хорові поеми «Льодолам», «Літні тони», «Легенда», «Моя пісня», духовні твори «Літургія», «Світе тихий», «На воскресіння Христа», незакінчена опера-балет «На русалчин Великдень».

Група 5:

Українська республіканська капела під керівництвом Олександра Кошиця з тріумфом виступала у Чехословаччині, Австрії, Швейцарії, Голландії, Англії, Польщі, Бельгії, США. Кошиць був прихильником творчості Леонтовича, надавав особливу увагу виконанню його пісень. Бахом у хоровій музиці називали Леонтовича у Франції.

Група 6:

Розгадайте головоломку «Народні пісні». В ній вписано дев'ять назв народних пісень, оброблених Леонтовичем. Їх можна прочитати, рухаючись за годинниковою стрілкою і пропускаючи однакову кількість прямокутників.

Головоломка «Народні пісні» (Додаток 2).

1. Гра в зайчика.
2. Ой з-за гори кам'яної.
3. За городом качки пливуть.
4. На річкою бережком.
5. Мак.
6. Женчичок-бречичок.
7. Козака несуть
8. Щедрик.
9. Дударик.
- 7. Слухання і аналіз творів М. Леонтовича «Коза», «Легенда»,**

«Гаю, гаю, зелен розмаю».

Порівняльна характеристика

Вчитель: Хто виконує ці твори?

Учні: Мішаний хор.

Вчитель: Які твори можна віднести до жанру пісні?

Учні: «Коза» календарно-обрядова пісня. Обряд водіння кози відбувався на свято Щедрого вечора (13 січня).

Вчитель: Який характер цих творів?

Учні: Сумний, в «Легенді», та «Гаю, гаю, зелен розмаю», трагічний в «Легенді», в «Козі» – жартівливий.

Вчитель: У якому творі хор виконував другорядну роль і чому?

Учні: У хоровій поемі «Легенда». Вона виконується солістом тенором і мішаним хором.

Вчитель: Про що розповідає цей твір?

Учні: Про сина, який вирвав серце в рідної неньки, щоб догодити своїй жорсткій коханій.

Вчитель: Який музичний жанр був провідним у творчості М. Леонтович?

Учні: Обробки українських народних пісень.

8. Вокально-хорова робота. М. Леонтович «Легенда» (Додаток 1).

- вокальна імпровізація – розспівка на текст «Ой леле, ой леле»;
- вивчення мелодії фразами методом «Луна» (вчитель – учні) фразами з показом руху акапельно;
- спів з використанням динамічних відтінків і супроводу фортепіано.

9. Інсценізація «Кози» М. Леонтовича.

Учень: На свято Щедрого вечора (старий Новий рік) українці вшановували своїх предків вертепним дійством «Коза». За звичаєм обряд відбувався пізно чи в ніч на 13 січня. Під спів хору хлопчик у вивернутому вовною назовні кожусі і з прилаштованими рогами вдає козу, яка танцює, вибрикує.

10. Підсумок уроку.

Вчитель: З творчістю якого композитора ми ознайомилися на сьогоднішньому уроці?

Учні: М. Леонтовича.

Вчитель: Ким він був?

Учні: Корифеєм української музики, хоровою душею України.

Вчитель: Майстром якого жанру він був?

Учні: Майстром обробки народних пісень.

Вчитель: Які обробки М. Леонтовича ви знаєте ?

Учні: «Щедрик», «Над річкою бережком», «Коза», «Гаю, гаю, зелен розмаю»....

Вчитель: М. Леонтович вважав, що, вивчаючи народні пісні, ми можемо знайомитись з життям свого народу, його традиціями і звичаями.

Слава славна не поляже,
Не помре в віках,
Славен славний Леонтович
Хай живе в піснях.

Максим Рильський

11. Аргументоване оцінювання. Домашнє завдання Послухати обробки народних пісень М. Леонтовича.

12. Музичне прощання (Додаток 1). Вихід учнів з класу під «Щедрик» М. Леонтовича.

Урок 2

Тема: Єдина і незакінчена...

Мета: розкрити грані музичного таланту М.Д. Леонтовича, формувати уяву про музичні жанри.

Завдання

навчальні: ознайомити з оперою М. Леонтовича «На русалчин Великдень», вивчити «Легенду» та теми з опери;

розвиваючі: розвивати вокально-хорові навички, метро-ритмічне чуття,

музичне мислення, навички активного сприймання музичних творів, творчі здібності учнів;

виховні: виховувати інтерес та повагу до творчості корифеїв української музики, а саме – М. Леонтовича.

Тип уроку: урок поглиблення вивченого з теми.

Музичний матеріал: М. Леонтович опера «На русалчин Великдень»; танок-гра русалок «Ой гори, йо світи, лисяченьку»; хор русалок «Усі ми русалки покинули дно»; «Легенда».

Наочні посібники: асоціативний куш, опорна схема з теми, музичні хрестоматії для 6-го класу, портрет М. Леонтовича.

Технічне обладнання: фортепіано, магнітофон, диски, трикутник, маракаси.

Хід уроку

Криниця без джерела – ще не криниця

І колос – ще не колос без зерна.

Душа без пісні – що безкрила птиця.

Не заспіває жайвороном вона.

1. **Вхід учнів до класу під хор «Усі ми русалки покинули дно».**
2. **Музичне вітання на слова О. Лобової «Музика! Чарівне диво!»**

(Додаток 1).

3. **Оголошення теми, завдань уроку. Повторення вивченого матеріалу.**

Вчитель: Пригадайте, як називають професіоналів, майстрів своєї справи?

Учні: Корифеями.

Вчитель розміщує на дошці опорну схему з теми, асоціативний куш «Корифей»

Вчитель: Кого з українських композиторів-класиків ми можемо назвати корифеями?

Учні: М. Лисенка, М. Леонтовича, К. Стеценка, Я. Степового.

Вчитель: Про кого К. Стеценко так казав: «... Його обробка найменшої речі настільки ажурна, ніби тонка різьба із золота, прикрашена самоцвітним камінням» і чому?

Учні: Про М. Леонтовича, який був майстром обробки народної пісні.

Вчитель: Що таке обробка?

Учні: Прикраса пісні багатоголоссям

Вчитель: У М. Леонтовича обробка народних пісень – це оригінальні хорові композиції на основі народних мелодій. Які обробки вам запам'яталися?

Учні: «Щедрик», «Дударик», «Мак», «Ой з-за гори кам'яної», «Коза», «Гаю, гаю, зелен розмаю», «Над річкою бережком»...

Вчитель: Який тип обробки у М. Леонтовича?

Учні: Поліфонічний, бо мелодія проходить у всіх голосах хору.

Вчитель: М. Леонтович розробив теорію цілісного сприйняття музичного образу на основі поєднання кольорів зі звучанням музичного твору. Що запам'яталось вам про цього композитора?

Учні: Народний учитель з Поділля, збирач музичного фольклору, музикант-самоук, хоровий диригент, послідовник традицій М. Лисенка, хорова душа України, Бах української хорової музики.

Вчитель: На сьогоднішньому уроці ми продовжуємо знайомитись з творчістю М. Леонтовича та його єдиною та незакінченою оперою «Нарусалчин Великдень».

Вчитель: Що таке опера?

Учні: Вид театрального мистецтва, де сценічна дія поєднується з музикою, літературою, образотворчим мистецтвом, хореографією.

Вчитель: В кросворд «Опера» (Додаток 2) впишіть в горизонтальні рядки клітинок слова, які мають такі значення:

1. Форма колективного оперного співу.
2. Вокальний жанр в опері.
3. Оркестровий вступ до опери.
4. Сольний оперний номер

Хореографічний жанр в опері.

1.		О					
2.		П					
3.		Е					
4.		Р					
5.		А					

1.	Х	О	Р					
2.		П	І	С	Н	Я		
3.	У	В	Е	Р	Т	Ю	Р	А
4.		А	Р	І	Я			
5.		Т	А	Н	Е	Ц	Б	

Вчитель: Як називається літературний текст опери?

Учні: Лібрето.

Вчитель: Казка українського письменника Бориса Грінченка послужила сюжетом для створення лірико-фантастичної української опери «На русалчин Великдень» М. Леонтовичем. Лібрето написала учениця М.Леонтовича Н. Танашкевич. Музика пройнята народністю та казковим колоритом. Опера лишилася незавершеною через передчасну смерть композитора. До 100-річчя від дня народження М. Леонтовича Мирослав Скорик завершив, відредагував, інструментував для сучасного складу симфонічного оркестру. У 1977 році на сцені Київського театру опери та балету оперу було поставлено. Музикознавець розповість нам зміст опери.

Музикознавець: Козак відстав від війська і заблукав у лісі, попавши на «русалчині луки». Це сталося в ніч, коли русалки виходять з ріки і водять танок й ігри. Зачарований їхньою красою, Козак слухає розповіді про їхнє земне життя, горе й страждання. Потім русалки оточують його і пропонують відгадати три загадки – інакше його чекатиме смерть. Молодий статний Козак подобається одній з русалок, і вона вирішує йому допомогти. Козакові не вдається одразу відгадати загадки, і він тікає. За ним женуться лісові страхіття,

яких пробудили русалки своїми вигуками. Погоню зупиняє шоста русалка сповіщаючи, що ніч уже закінчилась і пора усім вертатись у свої сховища. Козак знову один. Він не може забути своєї рятівниці. Опера завершується його словами: «Яка ж вона чарівна ... Вернись сюди, кохання моє, мріє моя!»

Вчитель: Згадайте, за якої умови русалки могли відпустити козака на волю?

Учні: Козак повинен був відгадати загадки.

Вчитель: Спробуйте їх відгадати:

1. Що плаче, сліз не знає? (Серце)
2. Що без кореня росте? (Камінь)
3. Що в лісі без цвіту цвіте? (Папороть)
4. Що без полум'я ясно горить? (Сонце)

Придумайте свої загадки козаку.

Учні: Що сходить без насіння? (Сонце)

Вчитель: Якими ви уявляєте собі русалок?

Учні: Вони вродливі, з дивним волоссям, можуть залоскотати.

Вчитель: У книзі «Українська міфологія» літератор В. Войтович про русалок розповідає ось так: «Русалки, русавки, купалки, водяниці, лоскотухи – богині земної води, які живуть на дні водоймищ; неназвані маленькі дівчатка, мертвонароджені чи приспані матерями. Русалки дуже гарні з лиця, тіло в них блакитне чи синє, зелені або чорні очі та довгі пухнасті вії. На перший погляд, русалки радісні, безтурботні, а насправді доля їхня сумна. Вони одягнені в довгі білі сорочки або ж голі з розпущеним чорним або зеленим волоссям до самих колін. За повір'ям, у русалок пальці на ногах з'єднані перетинкою як у гусей, що видно по їхніх слідах. Сліди ці можна бачити тільки тоді, коли русалки, захоплені зненацька, поспіхом кидаються у воду; звичайно, перед тим, як покинути берег, вони ретельно загладжують пісок. За повір'ям, русалку може побачити тільки щаслива людина, але якщо вона комусь розкаже про це, з нею станеться велике лихо.

Місяць – то їхнє сонце. Найбільше русалок – ясної місячної ночі на

Святковому тижні, перед Зеленими святами у так званий Сухий або Зелений четвер. У цю пору, коли квітує жито, виходять вони на берег, щоб трохи просохнути.

Особливо полюють тоді за гарними парубками, заманюючи їх чудовими піснями, а спіймавши, лоскочуть попід руки; залоскотавши до смерті, тягнуть у воду. Душі вони не мають, а тільки серце».

4. Слухання і аналіз музики М. Леонтовича.

Уривки з опери «На русалчин Великдень»: хор русалок «Усі ми русалки покинули дно», танок-гра русалок «Ой гори, ой світи, місяченьку».

Гра «Музичні критики»

Клас ділиться на три групи критиків:

I група критиків: визначає, який характер музики, почуття, що вона передає, хто виконує.

II група критиків: визначає засоби музичної виразності, використані композитором (особливості звуковедення, штрихів, ритму, мелодії, темпу, ладу).

III група критиків: визначає музичну форму прослуханих фрагментів; чи є спорідненість з народною піснею; в яких кольорах звучала музика.

5. Вокально-хорова робота.

Уривки з опери «На русалчин Великдень»: хор «Усі ми русалки покинули дно», танок гра «Ой гори, ой світи, місяченьку». Хорова поема «Легенда» М. Леонтовича

Хор русалок «Усі ми русалки покинули дно» (Додаток 1).

- Виконання хору вчителем;
- сольфеджування фрагмента;
- ритмізація слів;
- розучування мелодії фразами («Луна» вчитель – учні).

Танок-гра русалок (Додаток 1).

- виконання вчителем;
- ритмізація слів;

- сольфеджування фрагмента;
- розучування мелодії фразами («Луна» вчитель – учні).
- виконання з супроводом трикутника, маракасів;
- пластична імпровізована композиція «Хор русалок».

Гра «Диригент хору»

Один учень диригує хором і оркестром.

• русалки водять хоровод, в середньому сольному епізоді сцени, коли русалки розповідають про своє минуле – зупиняються в колі, звучить пісня Третьої русалки, яка йде в середині кола і співає, і знову повторюється танок-гра «Ой гори, ой світи, місяченьку», де русалки водять хоровод.

Хорова поема «Легенда»

- виконання «Легенди» вчителем;
- повторення акапельно всіх куплетів пісні;
- робота над динамічними відтінками, фразуванням, кантиленним співом, звуковеденням, дикцією;
- інсценізація пісні: слова автора виконує клас, юнак – III куплет, дівчина – IV, V куплети, мати – XI куплети;
- робота над художнім виконанням.

6. Підсумок уроку.

Гра парами «Морський бій» з теми уроку.

Одна пара задає запитання іншій. Якщо відповідь правильна – учні, що відповідали задають своє запитання. Якщо ні – задають запитання учням за іншою партою.

1. Хто автор опери «На русалчин Великдень»? (М.Д. Леонтович)
2. Як у Франції назвали М. Леонтовича? (Бахом української хорової музики)
3. Чому опера незакінчена? (М. Леонтовича було вбито)
4. Який жанр українських народних пісень використав М. Леонтович? (веснянки)
5. Яку найвідомішу обробку обрядової пісні композитора знаєте?

(«Щедрик»)

6. Який розвиток має музика М. Леонтовича? (поліфонічний)

7. Хто оркестрував і завершив оперу «На русалчин Великдень» (М. Скорик).

Вчитель: Основою навчання дітей музики повинна бути пісня – вважав Леонтович. Він вчителював понад двадцять років. Створював хори, оркестри, залучав дітей до самостійної творчості. Скажіть, твори, написані Леонтовичем ми можемо вважати класичними? Чому?

Учні: Так. Його твори відповідають високим художнім вимогам мають глибокий зміст та досконалу форму. Музика, народна пісня і життя М. Д. Леонтовича – невіддільні.

7. Домашнє завдання.

Допомогти композиторові закінчити оперу «На русалчин Великдень»

8. Аргументоване оцінювання.

9. Музичне прощання з класом. Вихід учнів з класу під хор русалок «Усі ми русалки покинули дно» з опери «На русалчин Великдень» М.Д. Леонтовича.

Урок 3

Тема: Сонце української музики М.В.Лисенко. Життя і творчість.

Мета: розкрити значення творчості основоположника української класичної музики М.В. Лисенка.

Завдання

навчальні: ознайомити учнів з життєвим і творчим шляхом основоположника української класичної музики М.В. Лисенка, його операми «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка», навчити виразного виконувати пісню «Де згода в сімействі», вчати учнів співвідносити музичні образи з живописними;

розвиваючі: розвивати вокально-хорові навички двоголосного співу, метро-ритмічне чуття, творчі здібності учнів, навички гри на

дитячих музичних інструментах, вміння слухати та емоційно сприймати музику;

виховні: виховувати естетичний смак, інтерес до творчості корифея української музики М.В. Лисенка, почуття любові до рідного краю, народної пісні.

Тип уроку: урок поглиблення теми, комбінований.

Музичний матеріал: М. В. Лисенко опери «Тарас Бульба», «Наталка Полтака», М.Д. Леонтович хорова поема «Легенда».

Наочні посібники: опорна схема з теми, плакат із записом теми уроку, портрети М. Лисенка, М. Леонтовича, К.Стеценка, Я. Степового, М.Старицького, епіграф до уроку, плакат-ілюстрація до дитячих опер-казок М. Лисенка, репродукція картини М.Дерегуса «Тарас Бульба»

Технічне обладнання уроку: магнітофон, диски , фортепіано, камертон, металофони, маракаси, бубон, трикутник, дзвіночок, румба.

Хід уроку

«Я гаряче люблю українську музику. Якщо Чайковського ми називаємо чарівником російської музики, то Лисенка – цього чудового і захоплюючого композитора, ми сміливо можемо назвати сонцем української музики»

К. Станіславський.

- 1. Вхід учнів до класу під увертюру до опери «Тарас Бульба» М. Лисенка.**
- 2. Музичне вітання О. Лобової «Музика! Чарівне диво!»**
- 3. Оголошення теми і мети уроку. Актуалізація опорних знань.**

Вчитель: Над якою темою ми з вами працюємо?

Учні: Корифеї української музики!

Вчитель: А як ви розумієте значення слова корифей? Хто такий корифей?

Вчитель в центрі дошки вивішує написане на плакаті слово «корифей», а коли учні називають значення слова прикріплює до дошки промінці-значення (Додаток 2).

Учні: Майстер, професіонал, геній ас....

Вчитель: Так. У старогрецькій трагедії корифеєм називали керівника і заспівувача хору. З творчістю якого композитора-корифея української музики ми ознайомились на попередніх уроках?

Учні : З творчістю М.Д. Леонтовича (учитель показує схему-розкладку, де на першій сторінці портрет М.Д. Леонтовича, інші портрети композиторів складені).

Вчитель: Чим запам'ятався вам М.Д. Леонтович?

Учні: Народний учитель з Поділля, який сягнув вершин майстерності в жанрі обробки української пісні. Його називають хоровою душею України, Бахом української хорової музики.

Вчитель: Які обробки українських народних пісень М.Леонтовича Вам запам'ятались?

Учні: «Щедрик», «Ой сивая та і зозуленька», «Дударик», «Гаю, гаю, зелен розмаю», «Тиха вода», «Над річкою бережком», «Було літо», «Налетіли журавлі».

Вчитель: Яку єдину оперу не встиг написати М. Леонтович? Хто її завершив?

Учні: Оперу «На русалчин Великдень». Завершив М. Скорик.

Вчитель: Ще одну українську народну пісню в обробці неперевершеного майстра М.Леонтовича Вам подарує ансамбль дівчаток.

Звучить українська народна пісня «Пливе човен».

Вчитель: До нас завітав музичний кореспондент , який хоче взяти у Вас інтерв'ю . надамо ж йому слово

Виходить кореспондент з мікрофоном у руці.

Кореспондент: Доброго дня! Я кореспондент газети «Музична Україна». Скажіть , кому належать слова : «Фольклор – це саме життя»?

Учні : М.Лисенку.

Кореспондент: Хто такий М. Лисенко?

Учні : Видатний український композитор , основоположник української класичної музики.

Кореспондент: Які дитячі опери-казки він написав? (кореспондент показує плакат з ілюстраціями до дитячих опер і цитує автора: «Діти ,я казку Вам написав , музичну казку. Хочу що б Ви наші казки і пісні полюбили, полюбили наш народ»)

Учні: «Коза Дереза», «Пан Коцький», «Зима і Весна».

Кореспондент: Які ще твори М. Лисенка пам'ятаєте ?

Учні : Опери «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка».

Кореспондент: Скільки обробок українських пісень зробив?

Учні : У творчому доробку М.Лисенка 600 обробок українських народних пісень.

Кореспондент: Який навчальний заклад заснував М. Лисенко і коли?

Учні : У 1904 році М. Лисенко заснував Музично – драматичну школу, яка після його смерті була перейменована на Музично – драматичний інститут імені М.Лисенка.

Кореспондент: Музику яких жанрів писав М. Лисенко?

Учні: М.Лисенко писав музичні твори різних жанрів.

Кореспондент: Який музичний жанр він часто використовував у свої творчості?

Учні : Українську народну пісню. Більшість його творів насичена мелодіями українських народних пісень і танців.

Кореспондент: Дякую Вам за відповіді.

Учитель : Пригадайте , яка музика звучала на початку уроку? Який її характер?

Учні : Піднесена , урочиста, героїчна увертюра до опери «Тарас Бульба»
М. Лисенка.

Вчитель: Сьогодні ми з Вами будемо говорити про життєвий і творчий шлях композитора , корифея української музики. Значення його творчості для української музики можна порівняти із значенням творчості Т.Г. Шевченка для української літератури . Все своє життя композитор присвятив служінню народові, пропаганді української національної культури, возвеличенню краси української народної пісні.

Озвучення вчителем теми уроку, зачитування епіграфу до уроку.
Вчитель звертає увагу на опорну схему з теми , показуючи портрет М.В. Лисенка.

Вчитель: В березні кожного року ми вшановуємо не тільки пам'ять видатного українського поета Т.Г.Шевченка, а й основоположника української національної класичної музики – Миколу Віталійовича Лисенка (1842-1912).

Різносторонність його творчих обдарувань гідна подиву : композитор – творець нових жанрів національної музики, організатор і диригент великих хорових колективів , піаніст – віртуоз з широкою концертною діяльністю, педагог і вчений – фольклорист , активний громадський діяч , невтомний пропагандист української музики. М.В. Лисенко– автор музики духовного гімну українців «Боже Великий, Єдиний» («Молитва за Україну»).

Народився М. Лисенко 22 березня 1842 року в с. Гриньки на Полтавщині . Батько композитора – Віталій Романович – поміщик, офіцер, освічена , культурна людина з прогресивними поглядами. Він любив простий народ, його побут, обряди і пісні. Мати композитора – Ольга Єреміївна – походила з поміщицького роду Луценків, виховувалась вона в Петербурзькому Смольному інституті шляхетних дівчат, розмовляла виключно французькою мовою і не зносила ані найменшого натяку на будь-що народне, українське.

Село Гриньки належало двоюрідному дядькові Ольги Єреміївни, поміщикові Миколі Бульбашку , у якого вона виховувалась. Він надзвичайно любив свою племінницю, а народження Миколи стало радістю.

Вчитель: В якому оточенні ріс малий Микола нам розповість наш музичний кореспондент.

Кореспондент: «Тут, у Гриньках, над М. Лисенком, зіткнулись два цілком протилежних і навіть ворожих впливи; з одного боку – французька мова і аристократична манірність (мати й гувернантка), з другого боку – українська мова...! пестощі і простота манер. Перша сторона переслідувала протонародне слово, а друга, навпаки, заохочувала всяку простоту, зацікавлювала розум і фантазію дитини казками народними і піснями, а вечорами відпускала весь полк служниць для забав з паничем, звичайно, забави ці полягали в різноманітних народних іграх. Протести матері тут були безсилим, і вперта наполегливість, і сльози дитини, яку енергійно підтримувала бабуся, бо обожнювала онука (М.В. Бульбаш), переважали протести, тим більше, що і батько став на сторону тітки».

Вчитель: У такому середовищі, серед таких людей і виростав майбутній композитор. Саме народна стихія і побут народжували у серці малого Миколи невгасиму любов до рідної мови, рідної пісні, чудового мистецтва народу. З роками ця любов поглиблювалася, міцніла і насичувала всю творчість композитора.

Музиці Лисенко почав навчатися з п'яти років. Мати – прекрасна піаністка – першою помітила виняткові музичні здібності сина і зуміла їх розвинути.

Десятирічного Колю Лисенка віддали до Київського пансіону, де навчалися діти дворян. З нагородами юнак переходив з класу в клас і через три роки блискуче закінчив пансіон. Всі роки перебування в пансіоні він старанно навчався грі на фортепіано, проявив композиторські здібності. «Польку для фортепіано» було надруковано батьком в Києві (на день народження юного композитора)

Харківську гімназію М. Лисенко закінчив з срібною медаллю. Саме в цей період у нього визріло рішення присвятити себе музиці.

Літні канікули Микола завжди проводив у рідному селі. На той час туди

приїжджав з Полтавської гімназії і Михайло Старицький, троюрідний брат Миколи Віталійовича, який залишився сиротою, виховувався в сім'ї Лисенків. Це товаришування зіграло свою благодатну роль у подальшому житті обох велетнів нашої культури. Михайло Старицький – талановитий драматург, режисер, поет і перекладач, був лібретистом композитора, його другом і однодумцем (вчитель показує портрет М.Старицького).

Формування творчих ідей М.Лисенка відбувалось під впливом поезії Т.Г.Шевченка – на його вірші композитор написав близько 90 вокальних творів («Заповіт», кантата «Радуйся, ниво неполитая», «Садок вишневий», музика до «Кобзаря»).

Вчитель: Експерт Юлія розповість нам про першу зустріч М.В.Лисенка з «Кобзарем».

Експерт: «Коли мені стукнуло 16 років, я був жовторотим паничем. Ніколи не замислювався над тим, хто нас годує своєю працею. Поміщики, селяни – всі здавались мені на своїх місцях, доки на канікули не поїхав до свого дядька. Від нього вперше і почув я про Тараса.

Хіба не з одного тіста виліплені поміщики і кріпаки? Тарас наш кріпак, а чи знайдеться серед нас, паничів, хоч один, що зрівнявся б з ним розумом, талантом і серцем? Почитай хлопчику, може порозумнішаєш, – посміхнувся він у вуса, передаючи тоненьку книжечку в синій обкладинці – раннє видання «Кобзаря».

Цілу ніч просидів я над «Кобзарем» і з того часу з ним не розлучався. Навряд чи гадав дядько, що ця тоненька книжечка переверне все моє життя. А трапилось саме так».

Вчитель: Микола Віталійович був високоосвіченою людиною, закінчив Київський університет (1864) захистив дисертацію на ступінь кандидата природничих наук (1865), але вирішив пов'язати свою долю з музичним мистецтвом. Він остаточно захоплюється ідеєю служіння Україні, її культурі. Вдосконалював музичну майстерність в Лейпцігській консерваторії (1867-1869) та Петербурзькій консерваторії у М. Римського-Корсакова (1874-1876).

Протягом усього життя М. Лисенко збирав український пісенний фольклор, робив обробки українських народних пісень і укладав збірки. Понад 600 українських народних пісень у творчому доробку композитора: «Збірник українських пісень» 10 випусків по 40 пісень, 5 збірок календарних та обрядових пісень «Веснянки», «Колядки та щедрівки», «Весілля», «Купальська справа», для дітей збірка «Молодці». Автор фольклористичних праць «Дума про Хмельницького і Барабаша» (1888), «Про торбан і музику Відорта» (1892), «Народні музичні інструменти на Україні» (1894).

В період 1892-1902 роки Микола Віталійович 4 рази влаштовує знамениті «Хорові подорожі» по Україні – гастрольні концерти, під час яких виконувались переважно його власні твори на тексти Т. Шевченка та обробки українських народних пісень. Його помічниками у цій справі були К. Стеценко (показ портрета не схемі – розкладці) та О. Кошиць. О. Кошиць (показ портрета не схемі – розкладці) продовжив справу хорових подорожей, розпочату М. Лисенко та здійснив мрію Миколи Віталійовича про закордонне репрезентування української пісні, що й було виконано під час гастролей по Європі та Америці капелюю «Думка».

У 1903 році під час святкування 35 – річного ювілею творчої діяльності М. Лисенка друзі організували збір коштів на видання творів композитора та купівлі дачі, але Микола Віталійович використав подаровані кошти на організацію музично – драматичної школи, яка почала працювати в восени 1904 року і стала першим українським навчальним закладом, який надавав вищу музичну освіту за програмою консерваторії.

Значну частину творчої спадщини М. Лисенка складають різножанрові опери, які композитор писав протягом всього життя:

Історико – героїчна опера «Тарас Бульба» (вершина оперної творчості);

Лірико – побутова опера «Наталка Полтавка»;

Лірико – комічна опера «Різдвяна ніч»;

Лірико – фантастична опера «Утоплена»;

Опера – сатира «Енеїда»;

Опера – хвилинка «Ноктюрн»;

Опери – казки «Коза Дереза», «Пан Коцький», «Зима і Весна»;

Щороку організовував шевченківські концерти . Разом з О.Кошицем був організатором музичного товариства «Баян»(1905), головою ради правління «Українського клубу»(1908-1912).

Опери М.В. Лисенка стали основою національного оперного мистецтва.

4. Бесіда і слухання музики .

Вчитель: Що таке опера ?

Учні : Опера – музична вистава , де герої не розмовляють , а співають.

Вчитель: Які види мистецтва поєднані в опері ? Який вид мистецтва є головним в опері?

Учні : Музика вокальна (хор, солісти) і інструментальна (оркестр), хореографія , література , образотворче мистецтво(костюми декорації , грим) поєднані зі сценічною дією.

Вчитель: Як називається вступ до опери?

Учні : Увертюра.

Вчитель: Що таке лібрето?

Учні : Літературна основа опери .

Вчитель: Пригадайте, як в опері називають сольну пісню героя ?

Учні : Арія. Аріозо, пісня.

Вчитель: Про що розповідає опера «Тара Бульба»?

Учні : Про козаків , про боротьбу українського народу проти польської шляхти .

Вчитель: Так. Опера «Тарас Бульба» присвячена боротьбі українського народу проти польських загарбників, пронизана глибоким патріотичним почуттям , непорушною вірою в силу українського народу. Опера написана за сюжетом повісті М.В. Гоголя. Має увертюру і 5 дій. «Тарас Бульба » – вершина оперної творчості М.Лисенка. Композитор писав цей твір протягом 10 років. Опера за життя композитора не була поставлена. Перша постановка відбулася в 1924 році. Головною діючою особою є народ, козацтво, кращі його

представники: Тарас Бульба, син Остап. Лібрето М. Старицького (показ музично-поетичного дерева, гілка – Лисенко).

Учні : *Учнів висловлюють свої міркування.*

Вчитель: Приготуйтеся до слухання музики. «Намалюйте» словесний портрет головного персонажа, послухавши пісню Тараса з II дії «Гей, літа орел» на текст пісні кобзаря з поеми Т. Шевченка «Гайдамаки». Яким ви уявляєте Тараса Бульбу?

Учні : Безстрашний козак, народний богатир, волелюбна, відважна, мужня людина, що любить свій народ, рідну землю, патріот своєї батьківщини.

Вчитель: Якими засобами музики передає композитор зовнішній вигляд людини, її характер, вдачу?

Учні : Урочистий, героїчний характер, широка мелодія близька до історичної пісні.

Вчитель: Зіставте свої «портрети» з образом Тараса Бульби на картині Михайла Дерегуса. Чи таким ви уявляли його, слухаючи музику?

Учні : Думки учнів.

Вчитель: Отже, музика тісно пов'язана не лише з літературою , а й з образотворчим мистецтвом.

Сьогодні ми послухаємо ще один оперний фрагмент М.Лисенка. Як на вашу думку закінчується опера «Наталка Полтавка»?

Учні : Злагодою, миром, добре...

Вчитель: Так. Прозвучала фінальна пісня Петра з хором «Де згода в сімействі».

5. Вокальна імпровізація-розспівка.

Вчитель: Пропоную вашій увазі прислів'я та приказки про сімейну злагоду, мир.

- Наша сила – сім'я єдина.
- Без сім'ї немає щастя на землі.
- Сім'я без батька – як хата без даху.
- Нащо скарб, коли в сім'ї лад.

- Своя сім'я не ворог і коли прийдеш – то прийме.

Ви спробуйте стати композиторами, заспівайте свою мелодію до приказки, а всі учні класу повторять її.

Діти імпровізують мелодії, а клас повторює їх.

6. Вокально-хорова робота. Вивчення пісні «Де згода в сімействі» з опери «Наталка Полтавка».

Вчитель: Який характер цієї пісні?

Учні: Веселий, радісний.

Вчитель: Скажіть, який голос у Петра?

Учні: Тенор – високий чоловічий голос.

Вчитель: Яка ритмічна особливість пісні?

Учні: Триольна пульсація. Вальсовість.

Вчитель: Зверніть увагу на розмір 6/8 в цій пісні. На один диригентський жест припадає три восьмі ноти. Приготуйте долоні. Ми проплескаємо ритмічний рисунок з ритмізацією слів.

Зверніть увагу на правильну співочу поставу. Цю пісню ми будемо виконувати двоголосно. Уважно послушайте мелодію другого голосу

Учитель співає перший куплет пісні з показом руху мелодії, а учні пофразно вивчають мелодію другого голосу. Учитель виправляє неточності, працює над текстом, звукоутворенням, темпом, динамікою та виразністю виконання).

Вчитель: Тепер послушайте мелодію першого голосу (учитель виконує перший куплет пісні з показом руху мелодії).

Учні: Пофразно вивчають мелодію першого голосу, звертаючи увагу на звукоутворення, темп, динаміку, текст, дикцію, виразність виконання.

Вчитель: Спробуємо виконати двоголосно перший куплет пісні.

Учні: Учні виконують перший куплет пісні двоголосно з супроводом фортепіано (вчитель стежить за дикцією, темпом, диханням, виразністю виконання, чистотою інтонування).

Фінальна пісня Петра з хором з опери «Наталка Полтавка» на сл.

І.Котляревського муз. М. Лисенка.

Де згода в сімействі

Де згода в сімействі, там мир і тишина,
Щасливі там люди, блаженна сторона.
Їх Бог благословляє, добро їм посилає,
Із ними він живе, і щастя їх дає.

Де згоди немає, там мир не царить,
Там Бог не витає, добро їм не дарить
Руйнуються пожитки; добро їх, їхні дітки,
Все марно пропаде, все марно пропаде.

Пошли нам, Боже, згоду і мира твій покров,
І радість в господу і щиру дай любов.
Дай роду щастя-долі, і жити в Твоїй волі,
Ти нас благослови, ти нас благослови.

7. Музикування на дитячих музичних інструментах. Українська народна пісня «Ой лопнув обруч» (Додаток 1).

Вчитель: М.В. Лисенко дуже любив українську народну пісню, все життя збирав український пісенний фольклор. Сьогодні ми створимо оркестр і виконаємо українську народну пісню «Ой лопнув обруч». В нашому оркестрі будуть «брати участь» металофони, маракаси, бубон, трикутник, дзвіночок, румба. Зверніть увагу на послідовність вступів інструментів.

Учні : Виконують українську народну пісню «Ой лопнув обруч» під фонограму.

8. Висновки.

Вчитель: З якими операми М.В.Лисенка ми ознайомились на сьогоднішньому уроці?

Учні : «Тарас Бульба», «Наталка Полтавка»

Вчитель: Який музичний жанр використовував М. Лисенко майже у всіх своїх творах?

Учні : Українські народні пісні.

Вчитель: Отже, М. Лисенко сформував і збагатив майже всі існуючі в українській музиці жанри. Продовжувачами кращих традицій М. Лисенка в українській музиці були М. Леонтович, К. Стеценко, Я. Степовий. Українські композитори-класики пройшли різні життєві шляхи (учитель показує портрети на схемі-розкладці), але всіх їх об'єднує безмежна любов до України, до народу, боротьба за становлення українського національного мистецтва.

Під час відзначення світовою громадськістю 150-річчя від дня народження М. Лисенка, у 1992 р. нащадками композитора було ініційовано створення Міжнародного благодійного культурно-наукового фонду ім. М. Лисенка. Основна мета діяльності Фонду – сприяння розвитку українського музичного мистецтва, як частини світової культури та виховання громадян України в дусі національно-культурних традицій, гуманізму, милосердя, духовності. Головний пріоритет Фонду – широке пропагування мистецької спадщини Лисенка та композиторів, які спираються на його мистецькі та громадські принципи. Президент Фонду: (показ фотографії) Ольга Лисенко – піаніст, кандидат мистецтвознавства, доцент Національної музичної академії. До керівництва входять Віталій Лисенко – онук М. Лисенка, віце-президент Фонду, диригент – хормейстер, професор Національної музичної академії, народний артист України.

Микола Віталійович Лисенко – віце-президент Фонду, правнук М.В. Лисенка, симфонічний диригент , регент, диригент Державного естрадного симфонічного оркестру, асистент-стажист Національної музичної академії.

9. Виконання духовного гімну українців «Молитва за Україну» (Боже Великий, Єдиний) на сл. О.Кониського, муз. М. Лисенка.

10. Оцінювання роботи учнів на уроці.

11. Домашнє завдання.

Знайти прислів'я, приказки про злагоду і мир в сім'ї.

12. Музичне прощання з класом «Продзвенів уже дзвінок, закінчився наш урок. До побачення. До побачення».

13. Вихід з класу під «Запорізьку похідну».

Урок 6

Тема: Співець українського народу К.Г. Стеценко. Життя і творчість.

Мета: розкрити значення творчості К.Г. Стеценка у становленні українського професійного мистецтва.

Завдання

навчальні: ознайомити з життєвим і творчим шляхом К.Г. Стеценка, розширити знання учнів про становлення професійного мистецтва в Україні, розучити «Вечірню пісню» К.Г. Стеценка;

розвиваючі: розвивати вокально-хорові навички, музичне мислення, навички активного сприймання музики, розвивати творчі здібності учнів, музичний слух;

виховні: формувати повагу та любов до української народної пісні, творчості українських композиторів-класиків.

Тип уроку: урок поглиблення теми.

Музичний матеріал: К. Стеценко «Плавай, плавай, лебедонько», «Вечірня пісня».

Наочні посібники: опорна схема з теми, портрет К.Г. Стеценка, картки з інформацією, портрет Т. Шевченка.

Технічне обладнання уроку: фортепіано, магнітофон, диски, камертон.

Хід уроку

«Співець українського народу,
який зумів доторкнутися своєю
творчою інтуїцією до глибини
народної душі, перейнятися,
злитися з нею, стати її вустами»

П. Козицький

1. **Вхід учнів до класу під «Вечірню пісню» К. Стеценка.**
2. **Музичне вітання «Музика! Чарівне диво!»**
3. **Оголошення теми уроку. Актуалізація опорних знань.**

Вчитель: Як, на вашу думку, називають твори, що відповідають високим художнім вимогам, поєднують глибину змісту та досконалість форми?

Учні: Класичними.

Вчитель: Сьогодні ми продовжимо ознайомлення з становленням професійного мистецтва в Україні. Будемо досліджувати життєвий і творчий шлях К.Г. Стеценка – співця українського народу.

Вчитель: Пригадайте, з творчістю яких українських композиторів-класиків ми вже познайомилися на попередніх уроках?

Учні: З творчістю М.Д. Леонтовича, М.В. Лисенка.

Гра «Морський бій»

Гра проводиться парами: одна пара задає запитання іншій парі (за сусідньою партою) за творчістю корифеїв української музики М.Д. Леонтовича, М.В. Лисенка. Якщо відповідь правильна то учні, що відповідали задають своє запитання тим, хто ставив перше запитання. Якщо відповідь неправильна, тоді запитання задають першій парі.

Орієнтовні запитання

1. Хто такий корифей? (майстер своєї справи, геній, ас)
2. Назвіть основоположника української класичної музики? (М.В. Лисенко).
3. Кого вважають неперевершеним майстром обробки народних пісень, хоровою душею України, Бахом української музики? (М.Д. Леонтовича)
4. Які опери М.В. Лисенка ви знаєте? («Тарас Бульба», «Наталка Полтавка», «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Енеїда», «Коза Дереза», «Пан Коцький», «Зима і Весна»)
5. Хто автор «Щедрика»? (М.Д. Леонтович)
6. Як називається сольна пісня героя в опері? (арія)

7. Назвіть єдину незакінчену оперу М.Д. Леонтовича і композитора, що її завершив? («На русалчин Великдень», Мирослав Скорик)
8. Скільки у творчому доробку М.В. Лисенка обробок українських народних пісень? (понад 600)
9. Назвіть чотири хорові поеми М.Д. Леонтовича. («Льодолом», «Літні тони», «Легенда», «Моя пісня»)
10. Як називається духовний гімн України? Хто його автори? («Боже Великий, Єдиний» муз. М. Лисенка, сл. О. Кониського)
11. Що для професійних композиторів було джерелом творчості? (українська народна пісня)

4. Ознайомлення з життєвим та творчим шляхом К.Г. Стеценка (вчитель зачитує епіграф до уроку)

Метод «Навчаючись вчусь»

Вчитель ділить клас на III групи і роздає кожній картки з інформацією про життєвий та творчий шлях К.Г. Стеценка. Групи вивчають свою інформацію самостійно, після чого «кур'єр» переходить в іншу групу – II, а потім – III, де розповідає вивчене. Коли «кур'єр» повертається в свою групу, вона розповідає про здобуті знання від попередніх двох «кур'єрів».

Група 1

Кирило Григорович Стеценко (1882-1922) – український композитор-класик, хоровий диригент, педагог, музично-громадський діяч, священник, учень і послідовник М.В. Лисенка, фольклорист. Організатор і диригент 30 хорів (світських і духовних). Ініціатор створення оркестру народних інструментів в Україні, Національного симфонічного оркестру, Національної нотозбірні, Державної української мандрівної капели (ДУМКА), кобзарської школи, диригентського інституту, музично-педагогічного видавництва, музичного товариства ім. Леонтовича.

К.Г. Стеценко вважав, що «Народна пісня – невичерпне джерело натхнення, найкраще джерело для написання музики».

Група 2

Народився у с. Квітки на Черкащині в родині маляра-самоука. Навчався в малярській школі М. Мурашка і Софійській духовній бурсі у м. Києві. Співав у хорі М. Лисенка, був його помічником.

Закінчив Київську духовну семінарію і навчався в Музично-драматичній школі М. Лисенка. У 1917 р. очолив музичний відділ Міністерства освіти України. У 1919 р. К. Стеценко разом із О. Кошицем організував Українську республіканську хорову капелу, яка об'їздила з концертами всю Америку та Європу, несучи людям українську пісню. Був професором Київської консерваторії. Мав приходи в с. Голово-Русава на Вінниччині та с. Веприк біля Фастова. Навесні 1922 року, сповідаючи хворого, заразився тифом і 29 квітня помер.

Група 3

Творча спадщина К. Стеценка стала цінним внеском у національну музичну культуру. У його доробку опери «Полонянка», «Кармелюк», «Іфігенія в Тавриді», дитячі опери «Лисичка, Котик і Півник», «Івасик - Телесик», кантати «Шевченкові», «Слава Лисенкові», «Єднаймося!», «У неділю, у святую», хорові твори, обробки народних пісень, романси «Плавай, плавай, лебедонько», «Вечірня пісня», «Стояла я і слухала весну», музика до драматичних вистав «Гайдамаки», «Сватання на Гончарівці», духовні твори, мав свій варіант гімну «Ще не вмерла України...». Видав збірки «Луна», «Шкільний співаник». Методичні основи навчання виклав у посібниках «Методика шкільного співу», «Програми навчання співу», «Українська пісня в народній школі».

Вчитель: А зараз ми спробуємо прочитати пам'ятний напис, який зробили хористи на вишитому портреті Шевченка 24-річному композиторові (читати потрібно тільки українські букви):

“STROZMJY, ЧСИЯЯ YДУWШСА
CVПFIWBASE, FЯNK CSLPІD UHVAM Y
WCDBFITGI ZЖИСТЬ”

(«Тому, чия душа співає, як слід нам у світі жить...»)

5. Слухання і аналіз музики К. Стеценко, на сл.. Т. Шевченка «Плавай, плавай лебедонько».

Вчитель:

- До вокального чи інструментального жанру можна віднести цей твір?
- Яку цьому твору назву ви дали б?
- Якими кольорами ви зобразили б образ (цей музичний твір)?
- Хто виконував твір? Який його характер?
- Які почуття викликала у вас музика?
- Чи відчували у ній зв'язок з народними піснями? З якими?

«Плавай, плавай, лебедонько» – це романс на слова Т. Шевченка, один – з кращих зразків вокальної лірики початку ХХ століття.

К. Стеценко створив яскраво національну авторську мелодію, що спирається на народнопісенний матеріал: ліричних пісень, дум, пісень-романсів. Пригадаємо, що романс – це одноголосний вокальний твір з інструментальним супроводом.

Правдиво відтворює центральний епізод поеми Т. Шевченка «Тополя» високий жіночний голос – сопрано з супроводом. Мелодія дуже розспівана з мелодичними прикрасами. Композитор проводить паралель образів – природи і долі людини, передає складну гаму людських почуттів.

Учениця декламує фрагмент поеми.

«Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому морю,
Рости, рости, тополенько,
Все вгору та вгору!
Рости тонка та висока,
До самої хмари,
Спитай Бога, чи діжду я,
Чи не діжду пари?

Рости, рости, подивися
За синєє море:
По тім боці — моя доля,
По сім боці — горе.
Там десь милий, чорнобривий
По полю гуляє,
А я плачу, літа трачу,
Його виглядаю.
Скажи йому, моє серце,
Що сміються люди;
Скажи йому, що загину,
Коли не прибуде.
Сама хоче мене мати
В землю заховати...
А хто ж її головоньку
Буде доглядати?
Хто догляне, розпитає,
На старість pomoже.
Мамо моя, доле моя!
Боже милий, Боже!
Подивись, тополенько,
Як нема – заплачеш
До схід сонця ранесенько,
Щоб ніхто не бачив.
Рости ж, серце тополенько,
Все в гору та в гору;
Плавай, плавай лебедонько
По синьому морю!»
Таку пісню чорноброва
В степу заспівала.

Зілля дива наробило –
Тополею стала.
Не вернулася до дому,
Не діждала пари;
Тонка-тонка та висока –
До самої хмари.
По діброві вітер виє
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

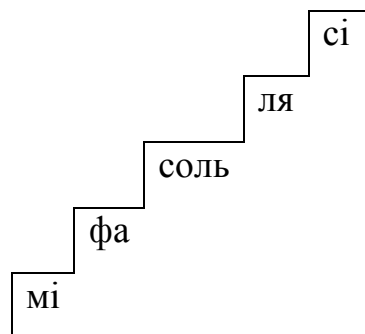
6. Вокальна імпровізація на текст скоромовки К. Стеценка.

Вчитель: Ми зараз вивчимо скоромовку і станемо композиторами, придумавши до неї мелодію:

Щоб правильно співати
Треба вірно вимовляти
Кожну букву в кожному слові
Так, як вимовляють в мові
І не горлом, а губами
Піднебіння вверх підняти
І в одних устах співати.

7. Вокально-хорова робота над «Вечірньою піснею» на муз. К. Стеценка, сл. В. Самійленка.

• Спів з використанням графічного зображення гами – «сходи»: вчитель ділить клас на 5 груп, роздає звуки і показує кому співати мелодію (Додаток 1).

- проплескування ритмічного рисунка фрази, що співали;
- виконання «Вечірньої пісні» вчителем і аналіз учнів;
- ритмізація слів I куплету;
- розучування мелодії куплету («Луна» вчитель співає фразу – учні повторюють);

- розучування мелодії приспіву з показом руху мелодії;
- розучування II куплету і приспіву;
- виконання двох куплетів з фразуванням, динамікою, чистотою інтонування, чіткою дикцією;

- Гра «Диригент хору» з виконанням пісні.

8. Висновки

Приєм «Закінчи речення»:

1. Ми слухали романс... (Плавай, плавай, лебедонько)
2. Романс – це... (одноголосний вокальний твір з інструментальним супроводом)
3. К. Стеценко видав збірки... («Луна», «Шкільний співаник»)
4. Зробив багато обробок... (народних пісень)
5. Був автором таких опер... («Полонянка», «Кармелюк», Іфігенія в Тавриді», «Лисичка, Котик і Півник», «Івасик-Телесик»).
6. Все своє життя створював світські і духовні... (хори)
7. К. Стеценко ініціював створення... (оркестру народних інструментів України, Національного симфонічного оркестру, Державної української мандрівної капели (ДУМКА), кобзарської школи, Національної нотозбірні, диригентського інституту, музичного товариства ім. Леонтовича)

Вчитель: Отже, К. Стеценко був сином свого народу, який зумів підняти українську музику на небачені висоти.

9. Аргументоване оцінювання роботи учнів на уроці.

10. Домашнє завдання.

Намалювати малюнки-пейзажі до пісні.

11. Вихід учнів з класу під «Вечірню пісню» К. Стеценка.

Урок 7

Тема: К.Г.Стеценко та українська поезія XIX-XX століття.

Мета: розкрити зв'язок творчості К.Г.Стеценка з українськими поетами XIX-XX століття.

Завдання

навчальні: ознайомити учнів з вокальними творами К.Стеценка на слова українських поетів XIX-XX ст. «Дивлюсь я на ясні зорі», продовжить розучування «Вечірньої пісні» К.Г.Стеценка;

розвиваючі: розвивати вокально-хорові навички, метро-ритмічне чуття, творчі здібності учнів, музичний слух, пам'ять, навички активного сприймання музики;

виховні: виховувати любов та інтерес до вивчення кращих зразків української музичної класики.

Тип уроку: урок поглиблення теми, урок-імпровізація.

Музичний матеріал: К.Стеценко «Вечірня пісня», «Дивлюсь я на ясні зорі».

Наочні посібники: опорна схема теми, портрет К.Г.Стеценка, Л. Українки, Т. Шевченка, В. Самійленка.

Технічне обладнання уроку: фортепіано, камертон, магнітофон, диски.

Хід уроку

Хто зберіг любов до краю
І не зрікся роду,
Тільки той віддав всю душу
Все, що міг народу

О.

Олесь

1. Вхід учнів до класу під «Вечірню пісню» К.Г.Стеценка.
Музичне вітання «Музика! Чарівне диво!».

2. Оголошення теми уроку. Актуалізація опорних знань.

Вчитель: Спокон віків Україну називали квітучою, але вона не тільки квітуча, але і співуча. Пригадайте, який композитор народився на Черкащині в селі з поетичною назвою Квітки?

Учні: К.Г.Стеценко.

Вчитель: Як його називали?

Учні: Співцем українського народу.

Вчитель: Чи впізнали ви твір під який заходили до класу?

Учні: Звучала «Вечірня пісня» К. Стеценка

Вчитель: На сьогоднішньому уроці ми ознайомимось з вокальними творами К.Г.Стеценка на слова українських поетів ХІХ-ХХ століття. Отже, тема уроку: «Стеценко та українська поезія ХІХ-ХХ століття».

Прийом «Мікрофон»

Вчитель задає перше запитання, а учень, що правильно відповів ставить своє запитання наступному.

Вчитель: Про кого, на вашу думку, М. Лисенко сказав: «Це той, хто замінить мене після моєї смерті»? (про К. Стеценка).

1. Що ви знаєте про українського композитора-класика К.Г.Стеценка? (хоровий диригент, педагог, фольклорист, музично-громадський діяч, священик).

2. Де навчався композитор? (в малярській школі М. Мурашка, Софіївській духовній бурсі, Київській духовній семінарії, Музично-драматичній школі М.Лисенка).

3. Ініціатором яких творчих колективів був К.Г.Стеценко? (оркестру народних інструментів України, Національного симфонічного оркестру, Державної української мандрівної капели (ДУМКА), кобзарської школи, Національної нотозбірні, диригентського інституту, музичного товариства ім. Леонтовича, організував 30 хорів).

4. Які дитячі опери написав композитор? («Лисичка, Котик і Півник», «Івасик-Телесик»).

5. Які К.Г.Стеценко видав збірки? Назвіть («Луна», «Шкільний співаник»).

6. Музичні твори, що складають спадщину композитора? (опери «Полонянка», «Кармелюк», кантати «Шевченкові», «Єднаймося», хорові твори, обробки народних пісень, духовні твори, музика до гімну, музика до драматичних вистав «Гайдамаки», «Сватання на Гончарівці»).

7. Чим була народна пісня для К.Г. Стеценка? (невичерпним джерелом натхнення й найкращим матеріалом для написання музики).

Вчитель: Квітчани славились любов'ю до народних пісень і їх майстерним виконанням. Народна пісня, що звучала завжди і всюди: вдома, на вулиці, в будні і свята – глибоко хвилювала Кирила. Чудові квітчанські мелодії стали хорошою школою для майбутніх композицій. В дитинстві Кирило охоче майстрував різні музичні інструменти, робив сопілки і скрипки з дощечок і кінського волосу, а згодом організував навіть домашній «шумовий оркестр», в якому сам виконував мелодію на гребінці. Хоровий спів і малювання дуже захоплювали хлопчика.

Важливою у формуванні композитора стала зустріч з М.В. Лисенком. Микола Віталійович одразу помітив обдарованого юнака і зробив його своїм помічником. Концертна подорож з хором Лисенка по Україні багато дала Стеценку. Він усвідомив, що його покликання – творити для народу.

3. Бесіда про зв'язок української поезії XIX-XX століть з творчістю К.Г. Стеценка.

Вчитель зачитує епіграф до уроку.

Вчитель: Пригадайте, як називається одноголосний, вокальний твір з інструментальним супроводом?

Учні: Романс.

Вчитель: Який романс К. Стеценка ми слухали на попередньому уроці?

Учні: «Плавай, плавай, лебедонько»

Вчитель: Епізод якої поеми Т. Шевченка відтворює романс?

Учні: З поеми «Тополя»

Вчитель: Яка мелодія в романсах?

Учні: Розспівана, мелодична, плавна.

Вчитель: Ми розучували «Вечірню пісню». До якого жанру її можна віднести?

Учні: Романс. Пісня.

Вчитель: Так. «Вечірня пісня» - один з найпопулярніших творів Стеценка. Невипадково вона стала народною.

Вчитель: В кінці XIX на початку XX століття в літературі спостерігається значний інтерес до лірики, глибокого розкриття внутрішнього світу людини: творчість Л. Українки, І. Франка, П. Грабовського, М. Коцюбинського. З цими літературними образами перегукується вокальна лірика К. Стеценка. Він створив близько п'ятдесяти романсів. Лірика – рідна стихія музики композитора. Найбільше любив лірику Л. Українки і Т. Шевченка. Писав романси на слова О.Олеся, Г.Гейне, К. Бальмонта, Б.Грінченка, В.Самійленка, І.Франка, М.Чернявського, Н.Міхневича. Поряд з любовною лірикою, яка займає найпомітніше місце у його творчості, в романсах розкриває й інші почуття – тугу за рідним краєм («Сонце заходить» на вірш Т.Шевченка «У путь» на слова Л.Українки), сподівання на кращу долю («І тихая хатиночка» на слова Б.Грінченка), красу пейзажної лірики («Вечірня пісня» на слова Самійленка, «Ніченько, ніченько» на слова М.Чернявського, «Тихо гойдаються» і «Знов весна» на слова Л.Українки). Клаасичними зразками Стеценківських мініатюр є його романси «Стояла я і слухала весну», «Хотіла б я піснею стати», «Дивлюсь я на ясні зорі» на слова Л.Українки.

4. Слухання та аналіз музичних творів К.Г. Стеценка «Вечірня пісня» на слова В. Самійленка, «Дивлюсь я на ясні зорі», на слова Л.Українки.

Робота в групах

Вчитель: Слухаючи музику, ми розділимось на III групи:

I група – «Психологи» - розкажуть про почуття, що відображені в музиці;

II група – «Музичні критики» - визначать засоби музичної виразності цих

творів (мелодію, динаміку, темп, тембр, лад);

III група – «Художники» - розкажуть про картину, яку уявили, слухаючи музику.

5. Вокально-хорова робота. К.Г.Стеценко «Вечірня пісня»:

- повторення скоромовки К.Г. Стеценка з чіткою дикцією;
- спів з використанням графічного зображення гами – «сходи»

(Додаток 1). *Вчитель ділить учнів на 5 груп, роздає звуки і показує кому співати мелодію;*

- проплескування ритмічного рисунка фрази, що співали;
- виконання «Вечірньої пісні» вчителем;
- робота над інтонуванням, звуковеденням, фразуванням, динамікою, двоголоссям;

- розучування III куплету фразами з показом руху мелодії;
- розучування приспіву з показом руху мелодії («Луна»: вчитель співає – учні повторюють);

- робота над художнім виконанням пісні
- музичні критики (трое учні) стежать за художнім виконанням пісні;

Гра «Кращий диригент»

- диригування хором з художнім виконанням «Вечірньої пісні».

6. Вокально-інструментальний пейзаж-імпровізація на тему «Слухаємо вечір».

Учні за бажанням імпровізують вокально та інструментально, використовуючи трикутник, дзвіночки, папір, маракаси.

7. Висновки.

Вчитель: Що нового ви дізнались про творчість українського композитора-класика К.Г.Стеценка?

Учні: Ознайомились з його ліричними творами – романсами.

Вчитель: На чію поезію писав свої романси?

Учні: На вірші О.Олеся, Т.Шевченка, Л.Українки, В.Самійленка...

Вчитель: Що, на вашу думку, об'єднує українських композиторів-

класиків?

Учні: Всі вони були композиторами і педагогами, хоровими диригентами, збирачами і аранжувальниками народних пісень.

Вчителі: Ким вони були для України?

Учні: композиторами-патріотами.

Гра «Альбом»:

На кожному парту вчитель роздає невеличкий портрет відомого учням композитора. Кожен ряд отримує по альбому. Під порожніми місцями для портретів композиторів підписана назва твору. За сигналом вчителя альбоми передаються по рядах та заповнюються портретами. Перемагає ряд, який першим правильно справився із завданням.

«Альбом 1»: пісня Тараса «Гей, літа, орел», «Друга рапсодія», «Вечірня пісня», «Щедрик», «Плавай, плавай, лебедонько», «Легенда».

«Альбом 2 »: «Коза», «Гаю, гаю, зелен розмаю», «Де згода в сімействі», «Сонце низенько», «Дивлюсь я на яснії зорі», «Вечірня пісня».

«Альбом 2»: «Усі ми русалки покинули дно», «Ой гори, ой світи, місяченьку», «Ой кряче ворон», «Учітєся, брати мої», «Вечірня пісня», «Плавай, плавай, лебедонько».

Пісня моя,
Ти єдина й жадана,
І задля тебе так
Хочеться жить.

В. Гребенюк

8. Домашнє завдання придумати свій інструментальний пейзаж-імпровізацію.

9. Аргументоване оцінювання учнів. Музичне прощання з класом.

10. Вихід учні під «Вечірню пісню» К.Г. Стеценка.

Список використаних джерел:

1. Алексєєва С. Розповіді про музику. – Київ: Музична Україна, 1979. – 109 с.
2. Андрос Н., Дженков В., Семенко Н. Українська хорова література. – Київ: Музична Україна, 1985. – 17 с.
3. Гордійчук М. Микола Леонтович. – Київ: Музична Україна, 1974. – 6 с.
4. Гумінська ., Туровська Л. Вивчення музики 5-8 класи – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 50, 59 с.
5. Кузнецова Л. Українська класична музика в школі. – Київ: Музична Україна, 1969. – 46, 104 с.
6. Лабінський М., Мурза В. Митці України: Енциклопедичний довідник. – Київ: Українська енциклопедія, 1992. – 359, 357 с.

7. Лісецький С. Кирило Стеценко. – Київ: Музична Україна, 1974. – 5,6 с.
8. Лісецький С. Українська музична література для 6 класу ДМШ. – Київ: Музична Україна, 1991. – 3, 20, 33 с.
9. Луговенко В., Ніколаєва Н. Українська хорова література. – Київ: Музична Україна, 1985. – 21 с.
10. Хлебникова Л. Музика в школі: Збірка статей. – Київ: Музична Україна, 1982. – 52, 58 с.